

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2010

Pavína Gajdošová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Pěstounská péče kolektivní a individuální

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

JUDr. Miroslava Kejdová, CSc.

Vypracovala:

Pavλίna Gajdořová

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma **„Pěstounská péče kolektivní a individuální“** zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 20.4.2010

.....
Pavčina Gajdošová

Poděkování

Děkuji paní JUDr. Miroslavě Kejdové, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi Vojtěchu Gajdošovi za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Pavčina Gajdošová

OBSAH

Úvod	3
I. Teoretická část	5
1. Náhradní rodinná péče	5
1.1 Historický vývoj náhradní rodinné péče	5
1.2 Dílčí závěr	9
2. Rodina	11
2.1 Bezdětná rodina	11
2.2 Úplná rodina	12
2.3 Neúplná rodina	13
2.4 Dílčí závěr	14
3. Nejohroženější skupiny dětí	15
3.1 Romské děti a děti cizinců	15
3.2 Děti se zdravotním postižením	16
3.3 Děti týrané	17
3.4 Dílčí závěr	18
4. Formy náhradní rodinné péče	19
4.1 Osvojení	20
4.2 Poručenství	23
4.3 Pěstounská péče	24
4.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu	32
4.5 Dílčí závěr	33
5. Úloha úřadů při umístování dětí do pěstounské péče	35
5.1 Obecní úřady obcí s rozšířenou působností	35
5.2 Krajské úřady	36
5.3 Dílčí závěr	37

6.	Finanční podpora pěstounských rodin	39
6.1	Dávky státní sociální podpory	39
6.2	Pomoc v hmotné nouzi	41
6.3	Dávky sociální péče pro osoby se zdravotním postižením	42
6.4	Sociální pojištění - důchodové a nemocenské pojištění	43
6.5	Sociální služby	44
6.6	Dílní závěr	45
7.	Srovnání pěstounské péče kolektivní a individuální	47
II.	Praktická část	50
8.	Rozhovory	50
8.1	Rozhovor s ředitelem SOS dětské vesničky Chvalčov	50
8.2	Rozhovor se sociální pracovnící OSPOD	52
8.3	Příběh Jeníčka a Mařenky	53
	Závěr	55
	Resumé	57
	Anotace	58
	Seznam použité literatury	59
	Seznam příloh	60

Úvod

Motto:

... s dětmi dokonce svůj osobní čas přesahujeme, neboť ony tu budou, až my tu nebudeme. V nich nebude sice pokračovat náš genetický vklad, neboť ten si přinesly po svých vlastních rodičích, ale bude v nich pokračovat všechno, co jsme jim mohli předat za dobu vzájemného soužití. A to rozhodně není málo. Je to celá stavba jejich osobnosti, která na oněch geneticky cizích základech vyrostla tvořivým dílem naší výchovy. To z jejich života nezmizí, ale bude se předávat dalším a dalším generacím.

Zdeněk Matějček

Každé dítě má právo žít s vlastními rodiči. Je však mnoho dětí, které své rodiče nikdy nepoznaly. Ty šťastnější našly domov v adoptivní rodině. Jsou však stovky dětí, které nadále čekají v dětských domovech na náhradní rodinu. Pěstounská péče je jedna z forem náhradní rodinné péče, která zajišťuje dětem plnohodnotný život mimo ústavní zařízení. Nemůže však zcela nahradit biologickou rodinu.

Cílem bakalářské práce je provést seznámení s vývojem pěstounské péče. Poukázat na úlohu rodiny a problematiku nejohroženějších skupin dětí. Důraz je položen na pěstounskou péči kolektivní a individuální, která je součástí náhradní rodinné péče. Krátce je rozebrána úloha úřadů při zprostředkování pěstounské péče a finanční podpora pěstounských rodin. V praktické části mě zajímaly odpovědi na otázky z oblasti pěstounské péče a také vyprávění o přijetí dvou dětí do náhradní rodinné péče.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části. Teoretická část obsahuje sedm kapitol. První z nich se věnuje historickému vývoji náhradní rodinné péče se zaměřením na pěstounskou péči. Další dvě kapitoly jsou věnovány rodině a nejohroženějším skupinám dětí. Čtvrtá kapitola pojednává o formách náhradní rodinné péče. Podrobně je popsána pěstounská péče kolektivní a individuální. Další dvě kapitoly jsou zaměřeny na úlohu úřadů při umístování dětí do pěstounské péče a finančnímu zajištění pěstounských rodin. Sedmá kapitola stručně srovnává pěstounskou péči kolektivní a individuální v oblasti finančního zajištění, výchovy dětí a umístování dětí do pěstounské péče. Bakalářská práce je doplněna o přehled nejdůležitějších právních norem, které se dotýkají oblasti náhradní rodinné péče. V praktické části jsou zařazeny dva rozhovory a příběh pěstounské rodiny.

Při zpracování bakalářské práce jsem použila metodu obsahové analýzy dostupných materiálů, popsala jsem problematiku pěstounské péče, provedla jsem komparaci pěstounské péče kolektivní a individuální. V praktické části jsem použila metodu rozhovoru. Práci jsem obohatila o příběh pěstounské rodiny.

I. Teoretická část

1. Náhradní rodinná péče

1.1 Historický vývoj náhradní rodinné péče

Osud osiřelých, nemocných nebo opuštěných dětí vlastními rodiči byl v minulosti závislý především na společenských zásadách, které byly pro danou společnost závazné. Ani přijaté zákony, např. Chamurapiho zákoník, který stanovil trest za usmrcení vlastního dítěte, nezaručovaly bezbrannému dítěti, že nedojde k jeho usmrcení, prodeji do otroctví nebo nelidskému zacházení ze strany jeho chlebodárců. Před vznikem prvních městských států osiřelé nebo opuštěné dítě bylo vychováno za pomoci ze strany členů svého rodu a kmenu. Mohlo také dojít k zavržení dítěte. Ve starém Římě rozhodoval o životě dítěte otec, který v případě, že položil narozené dítě do náruče matce, dal mu tímto právo na život. Dítě se stalo členem rodiny. Ve starověké Spartě rozhodovala o životě či smrti narozeného dítěte rada starších. Pokud rada starších usoudila, že dítě není zdravé, bylo vrženo do propasti.

Další historický vývoj přinesl změny v oblasti práv a ochrany dítěte. Nadále však zůstávaly stát na okraji společnosti děti, které se narodily mimo manželství. Později byly vydávány zákony, které zakazovaly zabíjení a odkládání dětí. V posledním období římského impéria je již snaha státu o zajištění výživy opuštěných dětí.

V roce 787 byl v Miláně založen první nalezinec. Tyto ústavy byly budovány především pro opuštěné a odložené děti. K anonymnímu odložení nechtěného narozeného dítěte sloužilo otáčedlo (obdoba dnešního baby boxu), které bylo umístěno u vchodu do nalezinců. V dalších letech, především v dobách válek a epidemií, kdy bylo nutné řešit problematiku nárůstu velkého počtu sirotků, byly zřizovány ústavy, které sloužily obdobnému účelu i v jiných státech. Tak tomu bylo i v Praze, kdy roku 1575 byl italskými Vlasy založen „Vlašský špitál“. Společné pro všechny nalezince bylo to, že zde byla vysoká úmrtnost dětí, financování těchto ústavů bylo řešeno především prostřednictvím milodarů a dobročinnosti. Za vlády Marie Terezie a Josefa II. byla podporována myšlenka výchovy sirotků ve státem zřízených ústavech. Finanční prostředky na provoz těchto nalezinců musela poskytovat města. Se zvyšujícím se počtem nalezinců nastal problém, jak zajistit finanční prostředky na jejich chod. Hledala se tedy lacinější forma péče o opuštěné a osiřelé děti. Novou formu této

péče můžeme přirovnat k období dnešní pěstounské péče. Pěstounkou se mohla stát žena vdaná nebo ovdovělá, která prokázala, že rodina má finanční příjmy. Musela však ještě doložit doklad o mravní způsobilosti a zachovalosti, který potvrzoval farní a obecní úřad. Dalším dokladem bylo například potvrzení o možnosti kojit dítě. Toto potvrzení vydal lékař. Na základě doložení všech požadovaných dokladů vydal nalezinec pěstounce dítě do její péče. Pěstounka dostávala za péči o dítě peněžitou odměnu. Výše vyplácené odměny se však s prodlužující délkou péče o dítě krátila.

Přelom 18. a 19. století se vyznačoval stěhováním obyvatelstva do větších měst. Tato situace nepřinesla pro chudé obyvatelstvo nic dobrého. Počet sirotků a opuštěných dětí neustále narůstal. V rámci **chudinské péče** měla podle tehdejších zákonů povinnost postarat se o tyto děti **domovská obec**. Děti byly nadále umístovány do sirotčinců, nalezinců nebo do pěstounské péče. Také byla nabízena možnost osvojení dítěte. V průběhu let se názory na tu či onu formu výchovné péče různily. Ústavní péče byla obhajována tím, že pěstouni se nedostatečně starají o svěřené děti a využívají je jako levnou pracovní sílu nebo naopak jsou děti v pěstounských rodinách nadměrně rozmazlovány, což nevede k řádné přípravě těchto dětí pro další život. Přednost se však dávala pěstounské péči v rodinách před péčí ústavní. Důvodem byla především finanční stránka. Pěstouni dostávali od státu a později od domovské obce výživné na děti.

„Naděje se v této době vkládala do institutu poručenství. Bylo však obtížné vyhledat osobu, která by se ujala nemajetného sirotka. Vhodné osoby se této funkce bránily. Z tohoto důvodu poručenský úřad zastával obecní zřízenec, většinou strážník.“(Dle Dvořáka J., (43,33) Časová úprava poručenství a opatrovnictví. Praha 1904 In Taxová J., *Výchovné problémy dětských domovů*, 1967, s. 21)

Pokrokově smýšlející lidé z řad šlechty a buržoazie zakládali v 19. století sirotčince, ústavy pro opuštěné děti a z vlastních finančních prostředků podporovali i pěstounskou péči v rodinách. Prosazovali zakládání spolků na ochranu osiřelých dětí. Činnost jednotlivých spolků spočívala v konání dobročinných akcí a sbírek. Získané peníze byly použity v sociální oblasti jako pomoc osiřelým dětem a dále jako příspěvek na částečné krytí chodu ústavů. Někteří lidé však často kritizovali aktivity spolků. Darované ošacení nebo někdy jen jídlo osiřelým a opuštěným dětem považovali jen za poskytnutou almužnu ze strany tehdejší bohaté vládnoucí buržoazie.

Po první a také po druhé světové válce bylo nutné zajistit velkému počtu válečných sirotků nový domov a výchovu. Podpůrný fond legionářský se snažil po první světové válce materiálně a výchovně zajistit válečné sirotky. Tento podpůrný fond vybudoval pro sirotky legionářů „Dům dětství“. Dbalo se na podporování mimoškolní aktivity dětí. Důraz byl kladen na utužování tělesné zdatnosti, mravnosti dětí a také na rozvoj estetických výchov (kreslení, tvořivost, hudba a zpěv). Toto zařízení zaniklo v roce 1923. (Gabriel Z., Novák T., *Psychologické poradenství v NRP*. 2008, s. 15-16)

Prosazovalo se osvojení dětí a pěstounská péče. Dětské domovy za první republiky byly využívány pro krátkodobý pobyt dětí před jejich umístěním do náhradní rodinné péče. Péče o sirotky, opuštěné a zanedbané děti byla zajišťována prostřednictvím zemských a okresních péčí o mládež a nadále dobrovolnou činností spolků.

Sirotčince umožňovaly pobyt dětí v tomto zařízení na delší dobu. Do **pěstounské péče nalezenecké** byly umisťovány děti do 10 let a později do 16 let. Po této době se dítě vracelo do ústavního zařízení. Druhou formou pěstounské péče byla tzv. **státní pěstounská péče**, která byla řízená a kontrolovaná úřadem Okresní péče o mládež. Třetí forma pěstounské péče byla v tzv. „**dětských koloniích**“. Jednalo se o péči několika rodin na určitém místě nebo v jednom správním okrese. Okresní péče o mládež svěřovala do těchto rodin děti do pěstounské péče. Tímto byl zajišťován dohled státu v oblasti pomoci opuštěným a ohroženým dětem, v oblasti mladistvých delikventů nebo organizaci prázdninových pobytů dětí. Poslední variantou pěstounské péče, která byla často v této době využívána, byla pěstounská péče, která vznikla na základě soukromé dohody rodičů a příbuzných dětí. Jednalo se ve většině případů o péči prarodičů. I po ukončení druhé světové války a se změnou společenských a politických podmínek v roce 1948, byla nadále tato forma pěstounské péče využívána. Ministerstvo sociální péče v roce 1950 všechny ostatní formy pěstounské péče zrušilo. Podporovalo se osvojení a především kolektivní výchova dětí. Změna právních předpisů v oblasti osvojení dětí zavedla dvě formy, které jsou užívány i dnes. Jedná se o formu **zrušitelného a nezrušitelného osvojení**. Nejpodstatnější změnou v oblasti sociálně-právní ochrany mládeže a v oblasti náhradní rodinné péče bylo přijetí zákona o rodině číslo 94/1963 Sb., který nabyl účinnosti 1. dubna 1964. Tento zákon byl několikrát novelizován. (Gabriel Z., Novák T., *Psychologické poradenství v NRP*. 2008, strana 16, 20-21).

Zákonem o právu rodinném, který vstoupil v platnost 1. 1. 1950 a později byl nahrazen již jmenovaným zákonem č. 94/1963 Sb., byly při okresních soudech (lidových soudech) zřizovány úřadovny ochrany mládeže. V dalších letech se toto rozhodnutí ukázalo již nevyhovující a činnost přešla do působnosti národních výborů. V současné době je problematika ochrany rodiny a sociálně-právní ochrany dětí zahrnuta v resortu Ministerstva práce a sociálních věcí.

Za další mezník v oblasti náhradní rodinné péče je možné považovat konání ustavující členské schůze Sdružení přátel SOS dětských vesniček. Ta se uskutečnila dne 14. června 1969. Původním záměrem bylo vybudovat sedm vesniček. V současné době jsou vybudovány tři SOS dětské vesničky. První je v Doubí u Karlových Varů, druhá se nachází v obci Chvalčov nedaleko Bystřice pod Hostýnem. V roce 1973 byl položen základní kámen k vybudování SOS dětské vesničky v Brně-Medlánkách. Po dlouhé přestávce byla vesnička dostavěna a v roce 2003 zahájila činnost. Do těchto zařízení byly a nadále jsou umisťovány děti, které již nejsou vhodné k adopci nebo početné sourozenecké skupiny. Důraz při zřizování SOS dětských vesniček byl kladen na to, aby dětem, které přicházely do těchto zařízení z velkých ústavů, mohla být věnována daleko větší péče. Matka-pěstounka má k dispozici ve vesničce SOS domek, pečuje o několik dětí, které jí byly soudně svěřeny do pěstounské péče. Matka-pěstounka zajišťuje veškerý chod domácnosti. Výchova dětí v rodinném prostředí, vytváření harmonického prostředí, navození pocitu jistoty a bezpečí je hlavním pilířem práce a především posláním každé matky-pěstounky.

Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, který vstoupil v platnost 1. června 1974, znovu uzákonil pěstounskou péči, upravil právní vztahy pěstounů a dětí umístěných do náhradní rodinné péče. Děti, které doposud žily v kojeneckých ústavech nebo dětských domovech, dostaly možnost vyrůstat v náhradní rodině. Zákon o pěstounské péči byl také novelizován a později zrušen a nahrazen zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který nabyl účinnosti dnem 1. dubna 2000. Sociálně-právní ochranou dítěte se podle tohoto zákona rozumí:

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

Základním cílem zákona o sociálně-právní ochraně dětí je podpora všech forem náhradní rodinné péče. Důležité je, aby dítě vyrůstalo v prostředí, které je podobné rodině. Zákon

klade důraz na posílení preventivní činnosti, posílení ochrany dětí a práv dětí. Cílená práce s biologickou rodinou musí zajistit dítěti život v nenarušeném rodinném prostředí. V případě, že biologická rodina selže, orgány sociálně-právní ochrany dětí zprostředkují umístění dítěte do náhradní rodinné péče. Snahou tohoto zákona je, aby dítě bylo umístěno do pěstounské péče na přechodnou dobu. Doba této péče by měla trvat jen po tu dobu, než rodiče vyřeší své problémy a dítě bude mít možnost vrátit se do biologické rodiny.

Novela tohoto zákona přinesla posílení ochrany dětí, které se ocitly v krizových situacích. Jedná se hlavně o děti týrané, zanedbávané a zneužívané, děti, které vyžadují okamžitou pomoc.

Zákon řeší problematiku přípravy žadatelů o zprostředkování osvojení a pěstounské péče. Stanoví, které pověřené úřady mají za úkol vyhledávání a vedení evidence vhodných dětí pro náhradní rodinnou péči a také vyhledávání zájemců, kteří se chtějí stát osvojiteli nebo pěstouny.

1.2 Dílčí závěr

Budovaná zařízení pro opuštěné děti od raného středověku až do konce 19. století nesla různé názvy, jako nalezinec, sirotčinec, útulek, které vyjadřovaly charitativní zaměření i jejich nízký společenský status. Teprve Okresní péče o mládež, zakládané od roku 1908, začaly budovat pro opuštěné děti většinou malá zařízení, poprvé nazývané dětské domovy. V první polovině 20. století sehrály tyto domovy velmi kladnou roli. Přes zápory, které měla ústavní výchova z důvodů ekonomických, společenských, kulturních podmínek a úrovní příslušných věd, se hlavně v 19. století začaly projevovat snahy pokrokových pedagogů a lékařů vnést určitý systém do těchto zařízení. (Koluchová J., *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. 1992, s. 34).

Obdoba pěstounská péče, jak ji známe v dnešní podobě, se od minulosti vyvíjela, měla několik forem a zaznamenala několikrát zrušení a obnovení. Nejdříve byla realizována v rámci rodinné pěstounské péče. Pěstounkou byla žena většinou z chudších poměrů. Na základě farářem vydaného potvrzení, že dítě žije, obdržela pěstounka za péči o dítě mzdu. Tuto mzdu vyplácel sirotčinec. V roce 1950 došlo ke zrušení téměř všech forem pěstounské péče. V platnosti zůstala pouze pěstounská péče, která řešila péči o děti prostřednictvím

péče ze strany příbuzných těchto dětí. Ve většině případů se jednalo o péči prarodičů. Prosazovalo se osvojení a kolektivní ústavní výchova dětí.

Kolektivní pěstounská péče dnešního typu má historii mnohem mladší. Její kořeny však musíme hledat také v ústavních zařízeních - sirotčincích, nalezincích, útulcích. Jak již bylo výše uvedeno, tato zařízení se vyznačovala především vysokou úmrtností dětí. Největší rozvoj kolektivní pěstounské péče o děti osiřelé, opuštěné a zanedbané nastal až po druhé světové válce. Budování SOS dětských vesniček přineslo zlepšení kvality péče a výchovy dětí, které zde našly nový domov a náhradní rodinu.

Nejpodstatnější změny v oblasti náhradní rodinné péče a v oblasti sociálně-právní ochrany dětí nastaly přijetím těchto zákonů:

- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
- Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí

Přehled nejdůležitějších právních norem, které v současné době upravují problematiku náhradní rodinné péče v České republice, tvoří přílohu číslo 1 této bakalářské práce.

2. Rodina

Rodinu pokládáme za nejvýznamnější sociální skupinu. V našich kulturních podmínkách považujeme za rodinu soužití muže a ženy, kteří vychovávají vlastní nebo adoptované děti. Takovou rodinu označujeme za **nukleární rodinu**. Soužitím dalších členů rodiny, kterými mohou být například prarodiče, strýcové, tety, společně s nukleární rodinou vytváří **širší rodinu**. Tato širší rodina hraje důležitou úlohu v době krize rodiny, nemoci, v případě ztráty zaměstnání nebo jiných zátěžových situacích. Také se významnou měrou podílí v době vývoje a výchovy dítěte. Členové rodiny jsou pro dítě vzorem v chování a jednání. Malé dítě přijímá vzorce chování rodičů a také ostatních členů rodiny, se kterými se identifikuje a které napodobuje. Jak se členové rodiny chovají k sobě, tak se bude chovat dítě k nim a k ostatním. Prostředí rodiny, ve kterém dítě žije, by mělo v dítěti vytvářet pocit bezpečí a jistoty. Rodina by pro každé dítě měla být místem, kam se může kdykoliv vracet i v době, kdy bude mít již vlastní rodinu.

2.1 Bezdětná rodina

Soužití manželského páru, které není naplněno narozením a výchovou dítěte, je možno označit za bezdětnou rodinu. Proč v dnešní době narůstá počet bezdětných rodin? Mladí lidé mnohdy odkládají a obávají se založit rodinu z důvodu nepříznivé ekonomické situace nebo nevyřešených bytových podmínek. Opakem je preference kariérního růstu nebo obava, že s nutnou péčí o malé dítě by matka přišla o dobře placené pracovní místo.

Daleko závažnějším problémem bezdětných rodin je neplodnost. Psychické komplikace spojené s neplodností se dotýkají muže i ženy. Každá žena touží mít dítě, zároveň má potřebu o někoho pečovat. Největší procento žadatelů o náhradní rodinnou péči, a to především o osvojení, je z řad bezdětných rodin. Řeší touto cestou svou nenaplněnou touhu stát se matkou nebo otcem v době, kdy již není žádná možnost mít vlastní dítě. Děti právně volných je málo nebo se jedná o děti, které jsou sice právně volné, ale jejich zdravotní stav neumožňuje je zařadit do registru pro osvojení. Také doba čekání na právně volné dítě, které je vhodné pro osvojení, je až několik let. Především z tohoto důvodu bezdětné rodiny volí i jinou možnost náhradního rodičovství, kterou je pěstounská péče.

2.2 Úplná rodina

Zákon o rodině v § 1 definuje manželství takto: „ Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním úkolem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.“

Rodina je základní a nejvýznamnější jednotkou společnosti. Úplnou rodinou se rozumí soužití rodičů a dětí. Dítě poskytuje rodičům okamžiky štěstí a radosti. Naopak dítě potřebuje někoho, kdo by mu byl neustále nápomocen při řešení jeho potíží, kdo mu zajistí všechny jeho potřeby - jídlo, teplo, pocit bezpečí. Citové připoutání dítěte k blízké osobě je jedním z nejdůležitějších okamžiků v jeho vývoji. Vytváří se tak u něj pocit bezpečí a jistoty. Dítě pozitivně formují navázané vazby k rodičům a dalším osobám. Pro zdravý emocionální a sociální vývoj a výchovu dítěte je nutné, aby rodina byla nejen úplná, ale i funkční.

Funkční rodina je charakterizována takto:

- Má jasnou hierarchii zodpovědnosti.
- Členové rodiny na sebe berou ohled, respektují se.
- Existuje v ní pevná koalice mezi intimitou a potřebou odevzdání se.
- Hovoří v ní každý sám za sebe, komunikace je živá, aktivní, je v ní dialog.
- Rodina je otevřená pro nové myšlenky, pro nové řešení problémů.
- Atmosféra je v ní příjemná, je v ní mnoho humoru.
- Členové rodiny si dávají najevo potěšení ze vzájemných vztahů.
- Chod domácnosti zvládají všichni členové rodiny bez problémů.
- O závažnějších problémech rozhodují rodiče tak, že dodržují dohodnutá pravidla. Dětem je umožněno, aby s rodiči diskutovaly, a při konečném rozhodnutí se bere v úvahu i názor dětí.
- Manželé jsou si ve vzájemných vztazích věrní, mají potěšení ze vzájemné sexuality.
- Udržují společenské kontakty s rodinou a přáteli.

(Bakošová Z., *Sociální pedagogika ako životná pomoc*. 2008, s. 110)

2.3 Neúplná rodina

Počet dětí, které žijí pouze s jedním rodičem, neustále narůstá. Pro jednu z příčin musíme nahlédnout do historie. V minulosti byla žena zcela odkázána na příjmu muže, který byl jediným živitelem rodiny. Žena byla v domácnosti, zajišťovala veškerý chod domácnosti a starala se o výchovu dětí. Po druhé světové válce vzrostl počet zaměstnaných žen. Kladnou stránkou této změny bylo zlepšení ekonomické situace rodiny. Ekonomická nezávislost ženy na příjmu manžela vedla v některých případech k tomu, že začal narůstat počet rozvedených manželství.

Stávající situaci v současné době neúplných rodin je možné hodnotit takto: Doba pro založení rodiny se sice v dnešní době oddaluje, ale nadále je určité procento mladých dívek, které se sexuálním životem začínají velmi brzy. Často mění partnery. Mnohdy pak matka nezná ani otce svého dítěte. Jsou to nezralé mladé ženy, které nejsou připraveny převzít náročné poslání matky. Jedná se především o případy, kdy „dítě“ má vychovávat vlastní dítě. Finančně jsou tyto matky odkázány na pomoc státu a vlastních rodičů. Pokud mladé osamělé matky nenajdou oporu ve vlastní rodině, často řeší složitou situaci tím, že dítě svěří do dočasné nebo trvalé náhradní rodinné péče. Dalším příkladem, kdy žena zůstane sama pečovat o dítě, může být vztah svobodné ženy s ženatým mužem, který problém narození nemanželského dítěte odmítne řešit rozvodem stávajícího manželství, založit novou rodinu a starat se o narozené dítě. Opačnou skupinu tvoří ženy, které jsou dobře finančně zajištěné a po narození dítěte se již nechtějí vázat na partnera.

Pokud dítě žije jen s matkou, chybí mu vzor otce a nejsou tedy splněny všechny potřeby dítěte. Pokud není v rodině otec, nemůže dítě napodobovat jeho dobré návyky. Dítě z neúplné rodiny může mít problém se zařazením do kolektivu vrstevníků. Některé matky děti nadměrně ochraňují nebo se naopak chovají neuroticky. (Bakošová Z., *Sociální pedagogika ako životná pomoc*. 2008).

Z hlediska průběhu socializace je tedy důležité, jak se rodina vypořádá s funkcemi, které má plnit. **Funkční** rodina plní své funkce přiměřeně. **Dysfunkční** rodina se vyznačuje tím, že některé funkce nejsou plněny dostatečně, celkový život rodiny však není zásadně ohrožen. **Afunkční** rodina nezvládá své základní funkce, je vnitřně rozkládána a zásadně je narušován socializační vývoj dítěte. (Kraus B., *Základy sociální pedagogiky*. 2008, s. 80)

Nejvíce doléhá a má trvalý vliv na harmonický vývoj a výchovu dítěte rozvod rodičů. Dítě nejdříve nechápe důvody změny chování rodičů, kteří se často hádají před dítětem a věnují více pozornosti svým problémům. Odrazem této neutěšené rodinné situace je pro dítě ztráta rodinného zázemí. Jsou případy, že se dítě v noci budí ze spaní, má úzkostné stavy, ve škole je nepozorné a unavené. Pokud se situace v rodině včas nevyřeší, může se stát, že dítě bude hledat oporu například v partě.

2.4 Dílčí závěr

Každé dítě má právo žít ve vlastní rodině. Úplná a funkční rodina je naplněna láskou, pochopením a vzájemnou úctou, harmonickým vývojem a výchovou dětí. Zdravě fungující rodina zvládá náročné situace, je schopna adaptovat se a najít novou rovnováhu. Důležitou úlohu v rozvoji, udržování nebo obnovení rodinné harmonie hraje typ rodinného fungování, přijaté rodinné vzorce chování. Pokud rodina je méně odolná vůči dlouhodobému stresu (alkoholismus partnera, těžké onemocnění dítěte nebo rodičů, nezaměstnanost), některý člen rodiny může danou situaci vyhodnotit jako nevládnutelnou. Situace je většinou řešena rozvodem manželství a odchodem jednoho partnera z domácnosti. Nejvíce na tuto situaci doplácí děti. Stanou se prostředníky mezi otcem a matkou.

Děti osiřelé, z rozvrácených rodin nebo z prostředí, kde není nikoho, kdo by se o ně postaral (rodiče s těžkým zdravotním postižením), se dostanou do ústavní výchovy. Děti právně volné a ty, které byly zařazeny do seznamu dětí vhodných pro pěstounskou péči, dostanou druhou šanci na život v rodinném prostředí.

3. Nejhroženější skupiny dětí

Děti vhodné pro pěstounskou péči jsou především opuštěné děti, které vyžadují dlouhodobou individuální péči, ale i citlivou výchovu v náhradní rodině. Jedná se především o děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti starší, skupiny sourozenců nebo děti jiného etnika. V našich podmínkách se jedná většinou o děti romské. Přijmout do rodiny starší dítě, postižené dítě nebo dítě jiné národnosti je úkol velice náročný.

3.1 Romské děti a děti cizinců

Česká republika je kritizována za velký počet dětí, které jsou umístěny v ústavních zařízeních. Z celkového počtu dětí tvoří romské děti 30-60 % klientů, některé zdroje uvádí až 70% klientů. Kde hledat původ této situace? Především ve způsobu života Romů, chudobě a vzdělání romských dětí. Ve snaze začlenit Romy do majoritní společnosti a umožnit jim lepší sociální podmínky, docházelo k přestěhování romských rodin do městských sídlištních bytů. Úroveň vzdělání střední a starší generace Romů jim však neumožňuje uplatnit se v současné době na trhu práce. Většina má základní vzdělání. Vykonávají jen příležitostnou práci nebo nepracují a žijí jen z poskytovaných sociálních dávek.

Motivace dětí ke vzdělání není velká. Nemají kladný příklad v rodičích. Mnohdy rodiče děti do školy nepošlou. Romské děti mají vysoké procento zameškaných vyučovacích hodin a z tohoto důvodu také špatně zvládají vyučovací látku. I současná mladá generace Romů dokončí pouze základní školu a dále již nepokračuje ve vzdělání, protože vzdělání není pro ně prvořadé. Romské rodiny jsou velmi početné. Nadále v těchto rodinách je velký počet osob, který se dostane do problému se zákonem. Situace, která v rodině nastane, má za následek, že osoba, která musí zajistit péči o děti, tento stav nezvládne.

Na základě žádosti rodiče nebo šetření v rodině rozhodne příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí o nařízení ústavní výchovy nebo o svěřením dítěte do náhradní rodinné péče.

Další skupinou dětí, které najdou novou rodinu prostřednictvím náhradní rodinné péče (adopce a pěstounská péče), jsou děti vietnamské, mongolské, bulharské nebo ukrajinské. Jde často o děti běženců, azylantů či migrujících pracovníků.

3.2 Děti se zdravotním postižením

Je mnoho činitelů, které mohou způsobit poškození centrální nervové soustavy dítěte. Vývojové poruchy mohou být způsobeny genetickým kódem, který dítě přijímá od rodičů. Může však dojít k poškození embrya a plodu. Silná podvýživa matky, dlouhodobé choroby, časté požívání alkoholu a braní drog, zarděnky a některá další virová onemocnění matky v prvních týdnech těhotenství mohou být příčinou poruchy vývoje plodu a jeho centrální nervové soustavy. Komplikace mohou nastat také při samotném porodu.

Během celého dětství může kdykoliv dojít k závažnému onemocnění (například zánět mozku a mozkových plen, otravy) nebo úrazu. Následky jsou potom různě závažné. Setkáváme se s poruchami smyslových orgánů a poruchami motoriky (dětská mozková obrna), s malformacemi v obličejí (rozštěpy rtů a patra), deformacemi končetin, poruchami vzrůstu. Jindy je zasažena psychika nebo se jedná o kombinované postižení. Zjištění rodičů, že je jejich dítě vážně postižené, vyvolá u nich většinou šok, beznaděj nebo zoufalství. Rodiče mají pocit, že „ se jim zhroutil svět“. (Matějček Z., *Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí*. 2001).

U některých dětí je již v předškolním věku nebo na počátku školní docházky diagnostikována porucha pozornosti - attention deficit disorder (dále ADD) a porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou - attention deficit hyperactivity disorder (dále ADHD). Dítě s ADD má například problémy se samostatnou prací, často ztrácí školní pomůcky, nevěnuje výuce pozornost. Dítě s ADHD se projevuje neklidem, neposedí, nadměrně pohybuje nohama a rukama, hraje si s předměty, neustále chce hovořit. Často se u dětí školního věku s diagnózou ADD a ADHD projevují i další potíže, kterými jsou například specifické poruchy čtení - dyslexie, specifické poruchy psaní - dysgrafie nebo specifické poruchy početních schopností - dyskalkulie. V případě výše uvedených zdravotních postižení je vhodné před zahájením školní docházky dítěte navštívit pedagogicko-psychologickou poradnu nebo speciálně-pedagogické centrum a požádat o posouzení školní zralosti dítěte. Na základě vyšetření dítěte, které provede vždy lékař, psycholog a speciální pedagog, může být navržen odklad školní docházky. Dítě může být zařazeno do

základní školy, kde jsou pro děti se zdravotním a kombinovaným postižením zřízeny třídy s individuálním programem. Může být také doporučena docházka dítěte do základní školy praktické nebo základní školy speciální.

Výchova a péče o dítě s mentálním, somatickým, smyslovým postižením nebo postižením pohybového aparátu je vždy náročná a zdlouhavá. V některých případech se jedná o celoživotní péči ze strany rodičů. V případě, že rodiče již před narozením dítěte vědí, že se dítě narodí se závažným zdravotním postižením nebo jsou o této skutečnosti informováni po jeho narození, často váhají, zda si dítě ponechat či nikoliv. Pokud se odmítnou o dítě starat a vychovat ho, je dítě předáno do péče kojeneckého ústavu. Podle závažnosti postižení je dítě následně umístěno do ústavu sociální péče nebo je zařazeno do seznamu dětí vhodných k osvojení nebo do některé z forem pěstounské péče.

3.3 Děti týrané

Problematika týraných dětí nemůže nechat nikoho klidným. Za týrání je možné považovat například: bití rukou, bití nástroji, vytrhávání vlasů, svazování dítěte, škrcení, nucení dítěte k žebrání a dětské práci, dále psychické týrání a pohlavní zneužívání dětí.

Syndrom CAN- syndrom týrání, zneužívání nebo zanedbávání se vyskytuje ve všech formách rodiny. Může jít o případ, kdy po rozvodu manželství rodič nezvládá výchovu dětí, zaměstnání a starost o domácnost nebo je dlouhodobě nezaměstnaný a chybí mu prostředky na zajištění životních potřeb všech členů domácnosti. Dále se tento problém může vyskytnout v neúplné rodině, do které si otec nebo matka dětí přivede nového partnera, který však k dětem nemá vřelý vztah a děti bere jako zátěž. Ani úplná rodina nezaručuje funkčnost a bezkonfliktnost rodiny. Jedná se například o rodiny dlouhodobě bez příjmů, rodiny alkoholiků nebo osob závislých na jiných návykových látkách. Může jít také o rodinu, kde kariéra, peníze, vlastní zájmy, orientace na život v sektě se stanou důležitější než vlastní děti. Týrání, zanedbávání nebo zneužívání dětí je v některých případech vyústěním všech nevyřešených problémů. Kauza „Kuřim“ je toho příkladem.

3.4 Dílčí závěr

Do pěstounských rodin jsou především přijímané děti romské, děti cizinců, děti se zdravotním postižením a také děti týrané. Mnohé z těchto dětí lze označit jako sociální sirotky.

Každé z těchto dětí si zaslouží vlídný přístup ze strany pěstounů. Také adaptace na novou rodinu je různá. Záleží na době, kterou dítě prožilo v původní rodině. Děti s těžším zdravotním postižením, děti staršího věku nebo velké sourozenecké skupiny jsou většinou umísťovány do SOS dětských vesniček nebo do zařízení pro výkon pěstounské péče. Do individuální pěstounské péče se většinou svěřují jednotlivci nebo malé sourozenecké skupiny.

Nejdelší adaptační dobu před umístěním dětí do pěstounské péče si zaslouží děti týrané a zneužívané. Jsou to děti, které prošly „peklem“. Tyto děti jsou bázlivé, bojí se osobního kontaktu s jakoukoliv osobou, dlouho hledají důvěru lidí. Potřebují péči lékařů a psychologů. V době adaptace dětí na nové prostředí je důležitá vysoká míra empatie ze strany pedagogů a ostatních pracovníků, kteří se snaží připravit dítě na přechod do přirozeného rodinného prostředí.

4. Formy náhradní rodinné péče

Náhradní rodinná péče je součástí systému náhradní výchovné péče (dále NVP). „NVP je forma péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině. Nejčastěji jde o péči ústavní, v níž je dítě vychováváno až do své dospělosti“. „, NRP je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno náhradními rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména **osvojení a pěstounská péče**.“ (Bubleová, V., Kovařík, J., Organizace NRP. In Matějček, Z., *Náhradní rodinná péče*. 1999, s. 31)

Pěstounská péče sehraává v rámci NRP důležitou úlohu. Osvojením se dítě dostane do nové rodiny. Osvojitel se stane zákonným zástupcem osvojenice. Pěstounská péče toto neumožňuje. Předpokládá se, že pěstounská péče bude trvat jen po tu dobu, pokud biologická rodina nebude schopna zajistit řádnou výchovu a péči o vlastní dítě. V praxi je však běžné, že pěstounská péče nahrazuje osvojení v tom smyslu, že dítě není právně volné, rodiče nesouhlasí s osvojením, ale z mnoha důvodů nemohou mít dítě ve vlastní péči. Pěstounská péče zaniká dovršením 18 let věku dítěte. Je pravdou, že některé z pěstounských dětí prožijí téměř celou tuto dobu v pěstounských rodinách. Po dovršení zletilosti se dítě může rozhodnout, zda se souhlasem pěstounů bude žít nadále v této domácnosti nebo se vrátí k rodičům.

Hlavním důvodem pro umístění dětí do náhradní rodinné péče je především selhání rodiny, která neplní sociálně výchovnou funkci. Rodiče buď zemřeli, nebo žijí, ale o dítě se nemohou, nedovedou a nechtějí se starat. Stupeň zanedbání jejich „, péče“ je již tak velký, že má vliv na další vývoj dětí. „,Soud může svěřit dítě do výchovy **jiné fyzické osoby** než rodiče, pokud tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby soud dává přednost příbuzným dítěte, a to za předpokladu, že jsou ze strany příbuzných splněny zákonem stanovené podmínky.“ (Plecitý V., a kol., *Základy rodinného práva*. 2009)

Dítě, které dlouhodobě žije v dětském domově bez možnosti osvojení nebo umístění do pěstounské péče, má možnost navštěvovat rodinu, příbuzné nebo jiné fyzické osoby. Dítě je do rodin bráno jako host a tato péče je označována jako **hostitelská péče**. Tento termín zákon o rodině nezná. Je však vhodné se krátce o této péči zmínit. Podle § 30 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, o povolení pobytu dítěte mimo ústav (víkendové pobyty, svátky, prázdniny) nerozhoduje soud, ale rozhoduje o něm ředitel ústavního zařízení vždy na základě písemného souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností. V případě, kdy dítě bylo umístěno v ústavním zařízení na žádost rodičů nebo jiných zákonných zástupců, je nutný souhlas i těchto osob. Obecní úřad obce s rozšířenou působností může požádat krajský úřad o posouzení vhodnosti zájemců o hostitelskou péči. (Gabriel Z., Novák T., *Psychologické poradenství v NRP*. 2008). Dítě v hostitelské rodině má možnost poznat běžný rodinný život. Hostitelská rodina zastává někdy názor, že touto péčí rychleji získá dítě do pěstounské péče.

4.1 Osvojení

Osvojení je v našem státě nejvyšší možnou a nejžádanější formou náhradní rodinné péče. O tuto formu NRP žádají především bezdětné manželské páry. Často se místo termínu osvojení používá pojem adopce. Předností osvojení je ta skutečnost, že osvojením získávají osvojitelé stejná práva a také povinnosti, jako biologičtí rodiče. Také mezi osvojencem a příbuznými osvojitele vzniká poměr příbuzenský. Osvojením dítěte rodičovská práva a povinnosti, které se dnes označují termínem **rodičovská zodpovědnost**, ve vztahu k biologickým rodičům zanikají. Rodičovská zodpovědnost v plném rozsahu přechází na osvojitele. O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele.

Zákon o rodině v platném znění rozlišuje dvě formy osvojení:

- osvojení prosté - zrušitelné, označované jako osvojení I. stupně,
- osvojení nezrušitelné, označované jako osvojení II. stupně

Osvojení I. stupně, označované jako osvojení prosté – zrušitelné

Tuto formu náhradní rodinné péče může soud v budoucnu na návrh osvojence nebo osvojitele zrušit. Zrušením osvojení vznikají znovu práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Od poloviny roku 2006 platí novela zákona o rodině, která stanovuje, že i při osvojení prostém dochází k uvedení osvojitelů v rodném listě dítěte jako jeho rodičů.

Tento zápis do knihy narození matriky se provede na základě pravomocného rozhodnutí soudu o osvojení dítěte.

Osvojení II. stupně, označované jako nezrušitelné

Po pravomocném rozhodnutí soudu již osvojení jako akt nelze zrušit. Nabytá rodičovská práva a povinnosti, která vznikla tímto právním aktem osvojitelům k dítěti, jsou trvalá, stejně jako práva a povinnosti dítěte vůči osvojitelům. V případě nezrušitelného osvojení lze osvojit jen dítě starší jednoho roku.

U obou forem osvojení (zrušitelného i nezrušitelného) dítě získává příjmení osvojitelů. Osvojením vzniká po právní stránce mezi osvojencem a osvojitelem příbuzenský vztah. V současné době lze v ČR osvojit jen dítě nezletilé. Osvojit dítě může manželská dvojice, jeden z manželů se souhlasem druhého manžela a také manžel nebo manželka rodiče dítěte. Ve výjimečných případech může dítě osvojit i osamělá osoba, která dlouhodobě žije bez partnera.

Možnost osvojení se týká pouze dítěte, které je tzv. **právně volné**. To nastane jen tehdy, pokud rodiče nebo zákonní zástupci podepsali písemný souhlas s tímto právním aktem. Písemný souhlas mohou udělit rodiče nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Tento souhlas se uděluje před soudem nebo před příslušnými orgány sociálně-právní ochrany dětí na úradech obcí s rozšířenou působností. Většinou se jedná o podpis souhlasu s osvojením k neurčitým (tedy v tu chvíli ještě nevybraným) žadatelům. Před soudem však lze vyslovit i souhlas s tím, aby dítě bylo osvojeno konkrétními osobami, které mohou biologičtí rodiče i sami navrhnout. V případě osvojení předem neurčenými žadateli provádí výběr uchazečů vhodných pro osvojení konkrétního dítěte příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí. To je spádový krajský úřad, Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále MPSV) nebo Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí.

Právně volným se stane dítě i tehdy, pokud rodiče dlouhodobě o své dítě neprojevují zájem. To znamená, že rodiče v průběhu několika měsíců nemají zájem o dítě, které se nenachází v jejich péči. Po uvedené dobu dítě v ústavním zařízení nenavštěvují, nezajímají se o jeho zdravotní stav, nemají zájem o informace o psychickém vývoji a celkovém prospívání.

V případě nezájmu rodičů rozlišujeme dva typy, kdy soud rozhodne o osvojení dítěte bez jejich souhlasu:

- **Žádný zájem** ze strany rodičů od počátku života dítěte. V případě, že rodič nejméně po dobu dvou měsíců o dítě nepečuje (např. útěk matky z porodnice a neprojevení zájmu o dítě) a nebrání mu v tomto konání žádné překážky, soud rozhodne o osvojení dítěte.
- **Kvalifikovaný nezájem.** Pro vyslovení tohoto typu nezájmu soudem je ze strany rodičů nutné nezajímat se o dítě a jeho vývoj a neprojevat opravdový zájem po dobu alespoň šesti měsíců od jeho předání nebo odebrání do péče jiné osoby či pověřeného zařízení.

Někdy dochází k situacím, kdy je obtížné posoudit, co ještě je a co již není projevem zájmu nebo nezájmu rodičů o dítě. Konečné zhodnocení závažnosti nezájmu nebo zájmu je na zvážení soudu. Biologičtí rodiče mají jako účastníci řízení právo se jednání soudu zúčastnit a k navrhovanému výroku o nezájmu se vyslovit.

V případě podepsání souhlasu rodičů s osvojením nebo vyslovením nezájmu o dítě soudem již nic nebrání tomu, aby dítě bylo předáno k osvojení vhodným žadatelům o zprostředkování náhradní rodinné péče. Biologičtí rodiče pak účastníky soudního řízení o osvojení již nejsou. Tímto způsobem se zajistí anonymita budoucích osvojitelů. (Gabriel Z., Novák T., *Psychologické poradenství v NRP*. 2008)

Osvojení dětí do ciziny a z ciziny, tj. mezinárodní osvojení

Tuto formu náhradní rodinné péče lze uplatnit v případě, že se pro dítě nedaří zajistit náhradní rodina v místě původu.

Mezinárodní osvojení je upraveno *Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení*, kterou vypracovala a přijala dne 29. května 1993 Haagská konference mezinárodního práva soukromého. V České republice (dále ČR) vstoupila tato smlouva v platnost 1. června 2000. Společně se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, umožňuje osvojení dětí do ciziny a z ciziny.

Haagská úmluva jasně stanoví postup při osvojení dětí do zahraničí, určuje povinnost a kompetence jednotlivých institucí, definuje práva dítěte na přednostní osvojení v zemi jeho původu, zaručuje biologickým rodičům anonymitu. Zásadně zakazuje jakékoliv zisky z adopcí. Zároveň nařizuje signatářským státům, aby na svém území určily jeden ústřední orgán, který bude za osvojení dětí do zahraničí odpovědný. V České republice tuto funkci zprostředkovatele plní Úřad pro mezinárodní ochranu dětí v Brně (dále Úřad). (Matějček Z., a kol., *Osvojení a pěstounská péče*. 2002)

4.2 Poručenství

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, v § 78 - § 82 jednoznačně definuje institut poručenské péče, a to takto: „Jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů.“

Orgán sociálně-právní ochrany dětí činí neodkladné úkony za dítě do té doby, než soud ustanoví dítěti poručníka a dále po tu dobu, než se poručník ujme své funkce. Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte. Nejedná se o totožný vztah, jaký je mezi rodiči a dětmi. V případě rozhodování o běžných záležitostech dítěte rozhoduje poručník (obdobně je tomu i u klasické pěstounské péče). V případě důležitých rozhodnutí (volba povolání dítěte, změna příjmení dítěte) nežádá poručník o souhlas biologické rodiče. V tomto případě je nutný souhlas soudu. Poručník je odpovědný za výchovu, zastupování dítěte a správu majetku dítěte. V ročních intervalech podává poručník soudu zprávu o osobě poručence a o jeho vývoji a prospívání. Poručník má nárok na stejné hmotné zabezpečení jako pěstoun za předpokladu, že poručenskou péčí osobně vykonává. (Gabriel Z., Novák T., *Psychologické poradenství v NRP*. 2008). Poručenskou péči může soud zrušit na návrh poručníka nebo soud poručníka odvolá, pokud poručník tuto funkci nekoná v souladu se zákonem. Poručnictví končí dosažením zletilosti poručence. Do poručenské péče jsou především umístěovány děti, které jsou s poručníkem v příbuzenském vztahu. Také tohoto institutu využívají pěstouni, pokud je splněna zákonem daná podmínka pro jeho přiznání. Poručnictvím pěstouni získají větší pravomoc. V případech, kdy bylo nutné žádat svolení zákonného zástupce (vyřizování pasu, rozhodování o volbě povolání dítěte), žádají pěstouni o souhlas soud.

4.3 Pěstounská péče

Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče. Prostřednictvím této péče je hmotně zabezpečeno dítě a také osoba, která převzala dítě do pěstounské nebo předpěstounské péče. Dítě může být svěřeno do péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželů. Také může být dítě svěřeno pouze do péče jednoho z manželů za předpokladu, že druhý s touto péčí bude souhlasit. Důležitý je zájem dítěte a osoba pěstouna musí být bezúhonná a splňovat záruku řádné výchovy dítěte. Pěstoun neplní úlohu zákonného zástupce v plném rozsahu, pouze zastupuje dítě v běžných věcech. V případě závažných rozhodnutí (operace dítěte, vycestování do zahraničí), musí mít pěstoun souhlas zákonného zástupce dítěte. Pokud jsou rozhodnutí zákonného zástupce v rozporu se zájmy dítěte, může se pěstoun návrhem u soudu dovolávat ochrany práv dítěte. Mezi pěstounem a dítětem, které bylo svěřeno do pěstounské péče (dále PP), nevzniká příbuzenský vztah. Pěstounská péče vzniká a také může být z vážných důvodů zrušena rozhodnutím soudu. Pokud o zrušení PP požádá pěstoun, soud musí pěstounskou péči zrušit. PP je upravena zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině (dále ZOR), ve znění pozdějších předpisů, zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále ZOSPOD), ve znění pozdějších předpisů, zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře (dále ZOSSIP), ve znění pozdějších předpisů a dalšími zákony. (Matějček Z., a kol., *Osvojení a pěstounská péče*. 2002). Naše právní úprava neumožňuje přijetí dítěte do pěstounské péče staršího osmnácti let.

Pěstounská péče trvá do osmnácti let věku dítěte. Pěstoun nemá vyživovací povinnost k dítěti. Tuto vyživovací povinnost má nadále rodič. Výživné na dítě, kterému náleží úhrada potřeb dítěte podle zákona o státní sociální podpoře, je určeno soudním rozhodnutím. Toto výživné přechází na stát. V případě, že je výživné vyšší než úhrada potřeb dítěte, rozdíl této částky náleží dítěti a vyplácí se pěstounovi. Pokud dítě po dovršení zletilosti je nezaopatřené, nadále žije ve společné domácnosti s pěstounem a podílí se v přiměřeném rozsahu na úhradě potřeb společné domácnosti a rodiny, má pěstoun i toto dítě nárok na výplatu pěstounských dávek.

Pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte, úmrtím dítěte nebo pěstouna, rozhodnutím soudu, na žádost pěstouna. Při společné PP zaniká tato péče rozvodem manželství pěstounů. V tomto případě soud musí znovu rozhodnout o výchově dítěte.

Pěstounskou péčí je možné rozdělit podle prostředí, ve kterém je pěstounská péče vykonávána, a to na pěstounskou péči individuální a pěstounskou péči kolektivní. V této a následujících kapitolkách bude podrobně věnována pozornost oběma formám náhradní rodinné péče podle výše uvedeného rozdělení.

Pěstounská péče individuální

Pěstounskou péčí individuální se rozumí péče o děti, které nejsou právně volné. Tato PP je uskutečňována v rodině pěstouna, kde společně může vychovávat děti vlastní a také děti svěřené do PP. Pěstouni za svěřené děti nemohou rozhodovat v plném rozsahu.

Rozdělení pěstounské péče individuální

- příbuzní - prarodiče
- jiní (teta, strýc, starší sourozenec)
- cizí osoby - „klasická PP“ – dlouhodobá

Děti v péči prarodičů a jiných příbuzných

Pokud rodiče nejsou schopni ze zdravotních nebo jiných důvodů vychovávat vlastní dítě, je snahou OSPOD obecního úřadu obce s rozšířenou působností o umístění dítěte do péče prarodičů nebo příbuzných. Na základě vydaného předběžného opatření je dítě odebráno z péče biologických rodičů (z důvodu týrání, nedostatečné péče) a dočasně je umístěno například v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Sociální pracovníce obecního úřadu obce s rozšířenou působností z důvodu svěřením dítěte do PP vyhledá a osloví nejdříve prarodiče, případně další příbuzné dítěte. Sleduje se především zájem dítěte, aby vyrůstalo v rodinném prostředí nebo alespoň v prostředí, které je mu známé. „Zprostředkování PP se neprovádí v tom případě, kdy návrh na svěřením dítěte do PP podá fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině“ (§ 20, odstavec 2, písmeno b) ZOSPOD). Dítě může být svěřeno do společné pěstounské péče, do PP jednoho z prarodičů nebo jiných příbuzných, a to jen se svolením druhého z manželů. Pouze soud může svěřit dítě do předpěstounské nebo pěstounské péče.

„Jestliže jde o umístění dítěte v rodině, kterou zná, pak může adaptace na nové životní prostředí proběhnout bez větších problémů, zvláště když se dítěti vše pravdivě vysvětlí.“ (Radvanová S., a kol., *Výchova dětí v NRP*. 1980, s. 40)

Pěstounská péče prarodičů a jiných příbuzných má své klady i zápory. Dítě neprožívá ve většině případů nadměrný stres při změně rodinného prostředí. Babičku a dědečka nebo další nejbližší příbuzné dítě zná. Pokud má dítě trvalý pobyt ve stejném městě nebo okolí, nemusí se řešit změna docházky dítěte do jiné školy. Prarodiče se snaží napravovat chyby vlastních dětí. Často pokládají zanedbání výchovy nebo péče o vnoučata za osobní selhání již při výchově vlastních dětí. Také jsou mnohdy vnoučata zahrnována přemírou lásky ze strany prarodičů nebo příbuzných, což se může v době dospívání dítěte obrátit proti pěstounům. Věkový rozdíl vnoučat a prarodičů rovněž sehrává podstatnou úlohu při řešení vzájemných problémů. Děti jsou v době dospívání méně tolerantní, prarodiče naopak nejsou schopni pokrýt ze svých finančních prostředků a poskytovaných pěstounských dávek veškeré požadované nároky dospívajících vnoučat. Důležitá je v této době osobnost pěstouna. Obdobné problémy mohou nastat i v případě PP, která je poskytována jinou příbuznou osobou. Dítě v době dospívání zastává někdy názor, že ho pěstouni nechápu, dostatečně nepodporují a že se raději vrátí k rodičům. Pěstoun může podat k soudu návrh na zrušení PP i před dovršením 18 let věku dítěte. Soud vyslechne také názor dítěte a posoudí, zda již pominul důvod, pro který bylo dítě umístěno do PP a zda je vhodný návrat dítěte do původní rodiny.

Děti v péči cizích osob - klasická pěstounská péče

O tuto formu PP žádá fyzická osoba, manželský pár nebo jeden z manželů, pokud s touto péčí souhlasí i druhý manžel. Ve většině případů o tuto formu NRP žádají manželé, kteří mají vlastní děti, o které pečují, ale jsou ochotni přijmout další dítě do rodiny. Bezdětní manželé, kteří nemohou mít vlastní dítě, berou tuto formu NRP jako alternativní řešení. Po vykonaném lékařském vyšetření, dlouholetém léčení nebo provedených operacích bez kladného výsledku, již nejsou ochotni čekat 4 – 5 let na dítě, které je vedeno v evidenci dětí vhodných pro osvojení. Žadatel o klasickou PP požádá obecní úřad obce s rozšířenou působností o zprostředkování pěstounské péče. Sociální pracovnice OSPOD vyplněnou žádost o zprostředkování PP a další dokumenty (potvrzení o stálém příjmu a posudek od zaměstnavatele, zprávu o zdravotním stavu žadatele, zprávu o sociálních poměrech rodiny, opis rejstříku trestů, písemný souhlas s absolvováním přípravy na přijetí dítěte, stanovisko

obecního úřadu) postoupí k dalšímu řízení krajskému úřadu. Zde budoucí pěstoun podstoupí vyšetření posudkovým lékařem krajského úřadu, absolvuje přípravu na přijetí dítěte do PP a psychologické vyšetření. Poradní sbor krajského úřadu rozhodne o zařazení budoucího pěstouna do evidence žadatelů vhodných stát se pěstounem. Následuje doba čekání. Pro dítě, které je evidováno v evidenci dětí vhodných pro PP se hledá vhodná náhradní rodina. O svěřením dítěte do klasické PP rozhoduje soud.

Do klasické PP se svěřují děti, které nejsou právně volné a nejsou vhodné k osvojení. Jedná se o děti, které jsou umístěny například v kojeneckých ústavech, v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo také v dětských domovech. Tomu také odpovídá věk dětí, kdy jsou svěřovány do PP. Pěstouni jsou ochotni přijmout do pěstounské péče děti zdravotně postižené a děti jiného etnika. Také počet přijatých dětí do klasické PP je různý. Maximální počet by neměl přesáhnout šest dětí v PP. Jsou však i rodiny, kde je počet dětí vyšší. Pěstoun a také pracovníci úřadů, kteří zprostředkovávají PP, by měli zvážit, zda je vhodné přijetí dalšího dítěte do PP. Kvantita přijatých dětí do klasické PP není v tomto případě zárukou kvalitní rodinné výchovy. V poslední době je v početnějších pěstounských rodinách nejčastěji vychováváno do čtyř pěstounských dětí. Tyto pěstounské rodiny mohou žádat o dávku příspěvek na zakoupení motorového vozidla, a to jen za splnění podmínky, že mají nejméně čtyři děti v pěstounské péči. Obdobně je tomu při péči o tři děti, kdy pěstoun může čerpat odměnu pěstouna ve zvláštních případech (jde o jednu z možností pro vznik nároku na tuto dávku). Čerpání této dávky je podmíněno tím, že pěstoun nebude po celý měsíc výdělečně činný a také po tuto dobu nebude čerpat nemocenské dávky. Tato odměna se posuzuje jako plat a veškeré odvody ze mzdy provádí úřad práce. V současné době, kdy je nedostatek pracovního uplatnění na trhu práce, je předpoklad, že pěstouni budou více využívat tuto pěstounskou dávku. Ostatní dávky státní sociální podpory (dále dávky SSP) náleží i při výkonu klasické pěstounské péče. Nenáleží pouze sociální příplatek. Obdobou této dávky je úhrada potřeb dítěte, která náleží dítěti do doby jeho zletilosti a následně do 26 let, a to jen za splnění zákonem stanovených podmínek.

Do klasické pěstounské péče jsou také přijímány děti s vážnějším zdravotním postižením, které mnohdy vyžadují speciální zdravotní pomůcky, časté rehabilitace, pravidelné návštěvy u lékaře a dohled nad užíváním léků. Péče o tyto děti je náročnější a také v tomto případě by měl pěstoun pečlivě zvážit počet přijatých dětí do PP.

Do této formy péstounské péče bývají umístovány děti jiného etnika. V českém prostředí se jedná především o romské děti. Tyto děti vyžadují větší pozornost, protože přicházejí z odlišného kulturního prostředí. Čeští Romové hovoří ve většině případů česky, doma hovoří romsky a snaží se udržovat romské tradice a kulturu. Jsou však romské rodiny, které nemají zájem respektovat daná pravidla majoritní společnosti. Často se stěhují, nesnaží se spolupracovat při vyhledání práce a následně pak udržet si trvalé zaměstnání, žijí ze sociálních dávek a v nevyhovujících bytových podmínkách. Děti jsou výchovně zanedbané a velmi špatně hovoří česky. Jedná se o děti, které před přijetím do PP nenavštěvovaly mateřskou školku nebo jen velmi krátce. Rodiče těchto dětí tento stav omlouvají tím, že nemají dostatek finančních prostředků na to, aby dávali děti do mateřské školky. Děti, které jsou svěřeny do PP, pochází z početných, ale často neúplných romských rodin. Pokud se romské dítě dostane v předškolním věku do PP neromských péstounů, je prvořadým úkolem péstounů a pedagogů, aby se alespoň částečně pokusili odstranit vzájemnou jazykovou překážku. Důležité je také zapojení romského dítěte do kolektivu neromských dětí. Účelem není, aby romské dítě plně splynulo se členy majoritní společnosti, ale aby se naučilo český jazyk, který musí před nástupem do základní školy přiměřeně svému věku ovládat. Nezvládnutí tohoto úkolu je jeden z podstatných důvodů pro povolení odkladu školní docházky.

Prvotními poradci v oblasti posouzení školní zralosti dítěte jsou učitelky v mateřských školkách a dále učitelky, které se setkají s dítětem při zápisu do základní školy (dále ZŠ). O posouzení mohou požádat rodiče nebo osoby, které mají dítě v péči. Odborné stanovisko, zda je dítě zralé pro nástup do ZŠ, provádí psycholog v pedagogicko-psychologické poradně (dále PPP) nebo ve speciálně-pedagogickém centru (dále SPC), který určuje duševní-psychologickou zralost a dětský lékař, ten posuzuje zralost tělesnou-fyzickou. Školní zralostí se rozumí dosažení určitého stupně tělesného a duševního vývoje, který umožní dítěti úspěšně si osvojit školní znalosti a dovednosti. U dětí, které vyrůstají v PP, by mělo být posouzení školní zralosti samozřejmostí, aby se neprohlubovaly následky rané deprivace. U nezralého dítěte může dojít k psychickému napětí, k neurologickým příznakům, poruchám chování nebo k regresi ve vývoji. O odkladu školní docházky rozhoduje ředitel základní školy, na kterou je dítě zapsáno na žádost rodičů nebo péstounů a na doporučení lékaře a psychologa PPP nebo SPC. Začátek školní docházky lze odložit do zahájení školního roku, v němž dítě dovrší osmý rok věku.(Hegerová H., Nástup nebo odklad? Aneb připravenost dítěte pro vstup do 1. ročníku ZŠ. In *Průvodce NRP*, 1/2008)

Pěstouni přijímají dítě do PP se všemi klady i zápory. Týká se to i klasické PP. Pěstouni si musí neustále připomínat ten fakt, že PP není osvojení, že dítě má možnost setkávat se s biologickou rodinou. Romské děti, které žijí v neromských pěstounských rodinách, mají právo vědět důvod přijetí do této rodiny, která je od jejich biologické rodiny značně odlišná. Také je vhodné, aby si pěstouni opatřili romské pohádky a další literaturu s romskou problematikou, pomocí které budou děti seznamovat s romskou kulturou a budovat jejich identitu.

„ Bez poznání minulosti nemůžeme dobře chápat přítomnost a už vůbec ne budovat vizi budoucnosti.“ „Problém dítěte často spočívá v tom, jak se vyrovnává s minulostí. Pokud ji popřeme, nic tím nevyřešíme. Dítě nepotřebuje odhalit své kořeny z jakéhosi sentimentu, ale proto, aby vědělo, kým vlastně je.“ „Minulost, přítomnost a budoucnost tvoří pomyslný balík zkušeností, prožitků a snů. Pokud z něj cokoli vyjme, nebude celistvý. Získáme tak jedince bez minulosti, bez přítomnosti nebo bez budoucnosti.“ (Škoviera A., *Dilemata náhradní výchovy*. 2007, s. 119)

Pěstounské péče kolektivní

Důležitou úlohu v oblasti NRP sehrává kolektivní pěstounská péče. Tato forma PP je určena především pro početnější sourozenecké skupiny. Cílem zřízení těchto zařízení byla snaha, aby sourozenci žili a byli vychovávaní v jedné náhradní rodině, aby nebyly přetřhány vzájemné citové vazby mezi sourozenci.

Rozdělení pěstounské péče kolektivní

- zařízení pro výkon pěstounské péče
- SOS dětské vesničky

Zařízení pro výkon pěstounské péče

Problematiku pěstounské péče, která je vykonávána v zařízení pro výkon pěstounské péče (dále zařízení) je upravena ZOSPOD v § 44 - §47. Zřizovatelem může být kraj nebo obec. Zařízení se zřizuje v objektu nebo v prostorách, které zřizovatel vybaví jako byt pro

početnější rodinu. Zřizovatel s pěstounem uzavírá písemnou dohodu o výkonu PP v zařízení. Dohoda obsahuje zahájení doby výkonu a ukončení PP v zařízení, výčet nákladů na domácnost a jejich úhrad. Celkové náklady na domácnost jsou hrazeny částečně zřizovatelem a pěstounem. Jedna desetina poměrné části nákladů na domácnost je kryta z příjmu svěřených dětí, devět desetin hradí zřizovatel. Dohoda dále například stanovuje minimální a maximální počet dětí, o které pěstoun v zařízení může pečovat. Tento počet by neměl být vyšší než šest dětí, do tohoto počtu se počítají i děti pěstouna.

Zařízení pro výkon pěstounské péče může být zřízeno i v bytě pěstouna. V § 47 ZOSPOD jsou upřesněny podmínky, které vymezují výkon této formy PP v bytě pěstouna. Pěstounskou péčí v zařízení pro výkon PP, které je zřízeno v bytě pěstouna, vykonává fyzická osoba nebo manželský pár. Osoba, která má zájem stát se pěstounem a vykonávat PP v zařízení, musí projít před přijetím dítěte do PP náročnou odbornou přípravou, lékařským a psychologickým vyšetřením. Odměna pěstouna za výkon PP v zařízení podle ZOSPOD náleží ve výši 5,50 násobku částky životního minima jednotlivce při péči o jedno až tři děti. Tato částka se navyšuje, pečuje-li pěstoun o další děti, a to za každé dítě o 0,5 násobek životního minima. Při péči o zdravotně postižené dítě nebo o dítě, které vyžaduje individuální péči, se částka odměny navyšuje o 0,26 násobek životního minima na každé dítě. Odměnu pěstouna vyplácí zřizovatel zařízení a je posuzována jako plat. Pěstoun má nárok na výplatu dávek SSP, které vyplácí příslušný úřad práce.

Pěstounská péče v zařízení pro výkon PP je vhodnou formou péče pro početnější sourozenecké skupiny dětí. Pokud není schopna pečovat a vychovávat děti biologická rodina, je z pedagogického i psychologického pohledu tato forma péče v zařízení vhodnější, než umístění dětí do ústavní péče nebo do několika rodin individuální PP. Není však vyloučena možnost přijímat do tohoto zařízení děti bez sourozenecké vazby. Rozhodující úlohu hraje v každé pěstounské rodině osobnost pěstouna. Pro zvládání každodenních situací je důležitá psychická a fyzická odolnost pěstouna a také jeho věk, který by se v době přijetí prvních dětí do PP měl pohybovat okolo 35-40 let. Pokud se pěstoun rozhodne přijmout do zařízení další dítě, je vhodné, aby o tomto záměru informoval děti, které má ve stávající pěstounské rodině a připravil je na přijetí nového člena rodiny. Mohlo by se stát, že nepřipravené děti by mohly reagovat na nově přichozí dítě agresivně, mohly by mu po určitou dobu fyzicky nebo psychicky ubližovat. Také dítě, které přichází do zařízení pro výkon PP, a to většinou z Klokánku nebo jiného ústavního zařízení, může nové prostředí po určitou dobu vnímat negativně. U dítěte může dočasně dojít k regresi (k vývojovému

návratu na nižší úroveň) ze strachu z nového prostředí a než bude přijato všemi členy pěstounské rodiny. K těmto situacím může dojít nejen v zařízení pro výkon PP, ale také v ostatních formách pěstounské péče.

SOS dětské vesničky

Novodobé kořeny kolektivní pěstounské péče sahají do doby po druhé světové válce. V rakouském Imstu vznikla v roce 1949 první SOS dětská vesnička, která byla založena rakouským lékařem Hermannem Gmeinerem. Cílem tohoto záměru bylo vybudovat pro válečné sirotky nový domov, kde o děti pečovala náhradní máma. Tuto činnost vykonávaly vdovy, které v péči o osiřelé děti našly nový smysl života. SOS dětské vesničky zajišťují péči o ohrožené děti ve 132 zemích světa. Nejstarší SOS dětská vesnička v ČR vznikla v roce 1969 v Doubí u Karlových Varů. (Často kladené otázky: <http://www.sos-vesnicky.cz/o-sdruzeni/faq/>, cit. 12.3.2010)

Sdružení SOS dětských vesniček zastřešuje v současné době tři SOS dětské vesničky. Péči o děti zajišťují matky-pěstounky, které musí projít několikaměsíční odbornou přípravou, která je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je zaměřena na témata z oblasti psychologie, zdravotní, pedagogiky, komunikace a řešení konfliktních problémů, romskou problematiku a mnoho dalších. Praktická část je již zaměřena na práci v SOS dětské vesničce a dalším zařízení, které se věnuje péči o děti. Po vykonání této přípravy pracuje budoucí matka-pěstounka půl roku jako „teta“, následně je pak zařazena do registru pěstounů a následuje čekání na přijetí vhodného dítěte do pěstounské péče. (Hledáme pěstouny: <http://www.sos-vesnicky.cz/hledame-pestouny/>, cit. 12.3.2010) Na základě pravomocného rozhodnutí soudu je dítě svěřeno do péče matky-pěstounky.

V SOS dětské vesničce má matka-pěstounka k dispozici dům, kde žije s dětmi, které má v pěstounské péči. Do PP má postupně svěřeny 4 – 5 dětí. Některé pěstounské rodiny jsou větší. Počet dětí, o které matka-pěstounka pečuje, je závislý na době, po kterou matka-pěstounka tuto činnost vykonává. Začínající matka-pěstounka pečuje maximálně o dvě děti, postupně přicházení do pěstounské rodiny další děti. Úkolem matky-pěstounky je především zajistit péči o pěstounské děti, podílet se na rozvoji jejich osobnosti a identity. Matce-pěstounce pomáhá s péčí o děti a o domácnost „teta“, která matku-pěstounku plně zastupuje v době její nepřítomnosti. Dále je matce-pěstounce a dětem nápomocen ředitel, psycholog a pedagog. V SOS dětské vesničce jsou převážně sourozenecké skupiny a děti

jiného etnika. Jedná se především o romské děti. I při této formě pěstounské péče je podporován kontakt rodičů s dětmi.

Matka-pěstounka čerpá po dobu péče o děti, které má svěřeny do PP dávky SSP. Jedná se o tyto dávky: Příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na úhradu potřeb dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla a přídavek na dítě. Sdružení SOS dětských vesniček, které je zřizovatelem SOS dětských vesniček, vyplácí matkám-pěstounkám za výkon PP odměnu, která je posuzována jako plat.

Sdružení SOS dětských vesniček ve své tiskové zprávě ze dne 27. 1. 2010 uvedlo následující: „ V průběhu roku 2009 přišlo do SOS dětských vesniček celkem 9 nových dětí – 7 dětí našlo nový domov v SOS vesničce Chvalčov a 2 děti v SOS dětské vesničce Brno - Medlánky. V současné době tak v SOS dětských vesničkách žije ve 26 pěstounských rodinách celkem 105 dětí. V Komunitě mládeže Brno žijí 3 klienti a dalších 6 klientů je zapojeno do Programů polozávislého bydlení v Karlových Varech a v Brně. Celkem tak Sdružení SOS dětských vesniček k 31. 12. 2009 pečovalo o 114 dětí a mladých lidí.“ (Tisková konference Sdružení SOS dětských vesniček: <http://www.sos-vesnicky.cz/res./data/004/000724.pdf>, citováno 12.3.2010)

4.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu je upravena ZOR a ZOSPOD. O tuto formu pěstounské péče má možnost požádat fyzická osoba a také osoba, která vykonává PP v zařízeních pro výkon PP. Krajský úřad vede evidenci osob vhodných pro výkon této formy PP. „Přechodnou dobou je myšlena doba, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat (dlouhodobá hospitalizace, výkon trestu odnětí svobody), také doba, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením dítěte, či doba do právní moci rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení dítěte. O svěřeni dítěte do této formy PP rozhoduje soud na návrh OSPOD. Soud nejméně jednou za tři měsíce přezkoumává, zda nadále trvá důvod pro svěřeni dítěte do této péče. (Plecitý V., a kol., *Základy rodinného práva*. 2009).

Předpokládá se, že délka trvání PP na přechodnou dobu bude ve většině případů kratší než klasická PP. Z důvodu náročnosti výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu (péče o velmi malé děti, děti dospívající nebo se zdravotním postižením), je tomu přizpůsobena

i délka doby přípravy zájemců o tuto formu PP ze strany krajských úřadů, která by měla být delší než u klasické formy PP. Po dobu výkonu PP na přechodnou dobu má pěstoun a také dítě umístěné do PP na přechodnou dobu nárok na výplatu dávek podle ZO SSP. Pěstoun je také po dobu výkonu této PP důchodově pojištěný. V současné době se tato forma pěstounské péče využívá minimálně.

4.5. Dílčí závěr

Náhradní rodinná péče je novou nadějí na kvalitnější život pro ty děti, které žijí mimo svou biologickou rodinu. **Osvojení** dítěte je považováno za nejvyšší formu NRP. Naše právní úprava rozlišuje osvojení zrušitelné a nezrušitelné. Aby bylo možné zařadit dítě do evidence vhodných dětí k osvojení, je nutné, aby dítě bylo právně volné. Rodiče podepíší před soudem nebo před orgánem sociálně-právní ochrany dětí souhlas s osvojením, a to nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Dítě se může stát právně volným i tehdy, pokud se prokáže dlouhodobý nezájem rodičů o jeho osobu. Osvojením vzniká trvalý vztah mezi osvojencem a osvojitelem. Dítě získá příjmení osvojitele. Doba od podání žádosti po přijetí dítěte do rodiny trvá několik let. Právně volných dětí je málo a někteří žadatelé o osvojení mají v počátečním období čekání na nabídku vhodného dítěte k osvojení vysoké požadavky. Touha vychovávat a pečovat o dítě bývá silnější. S prodlužující dobou čekání jsou žadatelé o osvojení ochotni přijmout i dítě s případným zdravotním postižením.

Soud může svěřit dítě do péče jiné fyzické osoby než rodiče, vyžaduje-li to zájem dítěte. Osoba, která bude dítě vychovávat a pečovat o něj, musí se svěřením dítěte do její péče souhlasit. Soud pro tento účel vymezí pečující osobě rozsah práv a povinností. Podle ZOR může soud ustanovit dítěti **poručníka**, který zastupuje dítě v běžných věcech jako zákonný zástupce. Pravomoc poručníka je omezena tím, že v případě důležitého rozhodnutí musí poručník žádat o souhlas soud. Do poručenské péče jsou především umisťovány děti, které jsou s poručníkem v příbuzenském vztahu.

Pěstounská péče zajišťuje péči a náhradní rodinné prostředí dětem, které musí být dočasně umístěny mimo biologickou rodinu a to po dobu, po kterou rodiče nemohou péči a výchovu ze závažných důvodů zajistit. Pěstounská péče nenahrazuje osvojení. Dítě, které přichází do pěstounské péče, není právně volné. Z tohoto důvodu pěstoun za svěřené děti do PP nemůže rozhodovat v plném rozsahu. Pěstounskou péči dělíme na individuální a kolektivní. **Individuální PP** zajišťují prarodiče, další příbuzní nebo fyzické osoby, které

nejsou s dítětem v příbuzenském vztahu. Další formou PP je **kolektivní** pěstounská péče. Pěstouni vykonávají tuto činnost jako zaměstnání, a to v zařízeních pro výkon pěstounské péče. Tato péče je zajišťována v bytě pěstouna nebo v prostorách, které upraví zřizovatel jako byt pro vícečlennou rodinu. V SOS dětských vesničkách pěstounskou péči zajišťují matky-pěstounky. Za výchovu a péči o děti, které má matka-pěstounka svěřeny do PP, dostává od zřizovatele zařízení odměnu, která je posuzována jako plat. **Pěstounská péče na přechodnou dobu** je novou formou PP. Výkon této formy PP může být vykonáván fyzickou osobou nebo v zařízení pro výkon pěstounské péče. Tato péče by měla trvat jen po nezbytně nutnou dobu, po kterou se rodiče nemohou starat o dítě nebo než dají rodiče souhlas s osvojením dítěte, případně doba do právní moci rozhodnutí soudu, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení dítěte. Všechny formy NRP (mimo osvojení) by měly zajišťovat pouze dočasnou péči dítěte v náhradní rodině. Důraz je nutné položit na práci s biologickou rodinou a na prosazování práva dítěte na život ve vlastní rodině.

5. Úloha úřadů při umístování dětí do pěstounské péče

5.1 Obecní úřady obcí s rozšířenou působností

Zájemce nebo zájemci o zprostředkování PP se obrátí na obecní úřad obce s rozšířenou působností, na oddělení sociálně-právní ochrany dětí (dále OSPOD) odboru sociálních věcí. Sociální pracovnice, která vede agendu náhradní rodinné péče, seznámí žadatele s problematikou PP. Se zájemci o PP provede pohovor ke zjištění důvodů, které byly motivující k požádání o zprostředkování PP a jakou mají představu o dítěti. Žadatel obdrží formuláře žádostí, které vyplní a doloží k žádosti následující doklady: doklad o státním občanství nebo povolení k dlouhodobému či trvalému pobytu (například občanský průkaz), fotografie, zprávu o zdravotním stavu, potvrzení o stálém příjmu od zaměstnavatele, opis rejstříku trestů, písemný souhlas s přípravou k přijetí dítěte do rodiny. Sociální pracovnice provede návštěvu v rodině a vyhotoví zprávu o sociálních poměrech rodiny. Spisová dokumentace je ještě doplněna o stanovisko obecního úřadu a následně předána k dalšímu řízení krajskému úřadu. (Sdružení pěstounských rodin, *Průvodce nových rodičů*, 2008). Pokud krajský úřad vydá kladné rozhodnutí, zařadí zájemce o zprostředkování PP do evidence žadatelů vhodných stát se pěstounem a následně mu zašle oznámení o vyhledání vhodného dítěte ze seznamu dětí určených pro umístění do pěstounské péče, probíhá další řízení na úrovni obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

Rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí může být dítě dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem. Do tří měsíců od právní moci tohoto rozhodnutí musí být zahájeno soudní řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, jinak rozhodnutí o dočasném svěřeni dítěte do pěstounské péče pozbude právní účinky.

Po svěřeni dítěte do PP nadále rodina spolupracuje s obecním úřadem obce s rozšířenou působností. Sociální pracovnice tohoto úřadu každých šest měsíců navštěvuje rodinu a ověřuje, zda výchova v pěstounské rodině splňuje záruku řádné výchovy a zda tato péče je v souladu se zájmem dítěte.

5.2 Krajské úřady

Zprostředkování svěřeni dítěte do PP v České republice zajišťují podle ZOSPOD krajské úřady a ministerstvo. Zprostředkování svěřeni dítěte do PP se podle § 20 tohoto zákona neprovádí v tom případě, že návrh na svěřeni dítěte do PP podala fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině.

Krajský úřad (v Praze Magistrát) provede posouzení zdravotního stavu žadatele nebo žadatelů posudkovým lékařem. Zajistí budoucím pěstounům absolvování přípravy na přijetí dítěte do PP. Cílem **odborné přípravy** je seznámení účastníků s možnými problémy dětí (zdravotní, výchovné), které si přináší z původního rodinného prostředí nebo ústavní výchovy a dále se sociálně právní problematikou náhradní rodinné péče. Odbornou přípravu vedou lektoři z řad lékařů, psychologů, pedagogů a dalších pracovníků z oblasti náhradní rodinné péče a práva. Touto přípravou musí projít všichni zájemci o pěstounskou péči. Na jednu z posledních přednášek jsou také pozváni pěstouni, kteří již mají děti v pěstounské péči a mohou se podělit o své vlastní zkušenosti z této oblasti. Odborná příprava se pořádá pro 9 – 11 párů formou skupinové přípravy v několika vícedenních a jednodenních setkáních.

Po vykonání odborné přípravy na přijetí dítěte do PP následuje **psychologické vyšetření** žadatele nebo manželského páru. Vyšetření se skládá z několika částí. První částí je rozhovor se zájemci o PP, kdy psycholog vysvětlí průběh dalšího řízení. Zjistí, jakou mají žadatelé představu o dítěti a jaké dítě mohou do rodiny přijmout (věk, pohlaví, možnost přijetí zdravotně postiženého dítěte nebo dítěte jiného etnika, skupinu sourozenců). Důležité je zjistit, jak připravují budoucí pěstouni své děti a své příbuzné na přijetí dalšího dítěte do rodiny. Následuje dotazníkové šetření, rozbor životopisu, osobního dotazníku a následně jsou kladeny doplňující otázky, které nemohly být pokládány v době konání odborné přípravy pro všechny zájemce o PP.

Krajský úřad rozhodne o **zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstounem**. Poradní sbor, který v této věci rozhodne, je oficiálním poradním orgánem jmenovaným hejtmanem. ZOSPOD umožňuje neúspěšným žadatelům, kteří nebyli zařazení do této evidence, podat odvolání, a to do patnácti dnů od obdržení tohoto rozhodnutí. Odvolacím orgánem je MPSV.

Žadatelům, kteří úspěšně projdou odborným posouzením, lékařským a psychologickým vyšetřením, nastává období čekání na nabídku konkrétního dítěte. Doba čekání záleží na kladených nárocích zájemců, kteří chtějí přijmout dítě do PP. Čím jsou nároky žadatelů vyšší (nízký věk, dítě bez zdravotního postižení a etnické odlišnosti), tím se doba čekání prodlužuje.

V případě, že krajský úřad zjistí, že je v evidenci žadatelů zařazen vhodný žadatel, který má zájem stát se pěstounem dítěte, které je zařazeno v evidenci dětí vedených tímto krajským úřadem, zašle žadatelům o pěstounskou péči písemné oznámení. Během 30 dnů má žadatel právo seznámit se s dítětem a zvážit své rozhodnutí k přijetí dítěte do pěstounské péče.

Krajské úřady vedou zvláštní evidenci pěstounů na přechodnou dobu. Evidence je přístupná obecním úřadům obcí s rozšířenou působností a soudům. Vhodnost žadatelů pro výkon této formy pěstounské péče se posuzuje obdobně jako u klasické pěstounské péče (posouzení posudkovým lékařem, psychologem). Absolvování přípravy pro přijetí dítěte do rodiny je doporučeno v délce 70 hodin.

V případě, že se krajskému úřadu nepodaří zprostředkovat pro dítě pěstounskou péči ve lhůtě 3 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí nebo po dobu 3 let žadatele zařazeného do evidence žadatelů, postoupí krajský úřad údaje z evidence dětí nebo žadatele ministerstvu. MPSV vede evidenci dětí a žadatelů, která je vytvořena z podkladů jednotlivých krajských úřadů. Pokud se ani ministerstvu nepodaří zprostředkovat pěstounskou péči do 3 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí nebo do 6 kalendářních měsíců od zařazení žadatele do evidence žadatelů vedené ministerstvem, postoupí ministerstvo kopie údajů z těchto evidencí Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně (MPSV.CZ: Zprostředkování osvojení a pěstounské péče: <http://www.mpsv.cz/cs/7298>, cit. 24.2.2010).

5.3. Dílčí závěr

Zájemci o pěstounskou péči se nejčastěji obrací na sociální pracovnice OSPOD příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Sociální pracovnice vysvětlí zájemcům problematiku PP, co je nutné doložit a také, co je ještě čeká před přijetím dítěte do PP. Zájemci vyplnění žádost o zprostředkování PP, kterou opatří dalšími požadovanými

doklady. Sociální pracovnice postoupí dokumentaci k dalšímu řízení příslušnému krajskému úřadu. Posudkový lékař krajského úřadu provede lékařské vyšetření žadatelů o PP. Následuje pak odborná příprava a psychologické vyšetření. Poradní sbor krajského úřadu rozhodne o zařazení nebo nezařazení osoby do evidence žadatelů vhodných stát se pěstounem. Následuje doba čekání a párování vhodných osob pro pěstounskou péči a dětí, které jsou zařazeny v evidenci vhodných dětí pro umístění do pěstounské péče. Doba čekání se prodlužuje podle toho, jaké požadavky si uvedl žadatel pro přijetí dítěte do pěstounské péče (věk dítěte, tolerance zdravotního postižení dítěte, ochota - neochota přijetí dítěte jiného etnika). Nachází-li se v evidenci dětí vhodné dítě, které splňuje nároky žadatele, sociální pracovnice krajského úřadu vyzve zájemce o PP, aby se vyjádřil, zda toto dítě přijme do PP. Ve lhůtě 30 dnů se pěstoun seznámí s dokumentací dítěte a rozhodne se, zda toto dítě přijme do PP.

OSPOD obecního úřadu obce s rozšířenou působností vydá rozhodnutí o dočasném svěřeni dítěte do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem. Do tří měsíců od právní moci tohoto rozhodnutí musí být zahájeno soudní řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, jinak by rozhodnutí pozbylo právního účinku.

Krajský úřad a obecní úřad obce s rozšířenou působností vykonávají pro pěstouny odbornou poradenskou činnost. Sociální pracovnice pravidelně navštěvuje pěstounskou rodinu a ověřuje, zda výchova a péče o dítě v pěstounské rodině splňuje záruku řádné výchovy a je v souladu se zájmem dítěte.

Doba od podání žádosti o zprostředkování PP po přijetí dítěte do rodiny je dlouhá. Není možné podceňovat výběr a přípravu pěstounů pro výkon pěstounské péče. „Rozhodování a následné doporučení poradních sborů je odvislé od jejich složení. Stále ovšem vnímáme, že některé děti jsou i tak svěřovány do rodin, které nemají podmínky pro naplňování jejich potřeb, děti nejsou v tomto náhradním rodinném prostředí bezvýhradně přijaty. Varující je také počet dětí, které pěstouni nebo osvojitelé vrací zpět do ústavů krátce po převzetí nebo v případě pěstounů počet dětí, které před dovršením dospělosti – nejčastěji v období puberty – odchází zpět do ústavů, zpravidla pro výchovné problémy. Mnohé z těchto výchovných problémů mají počátek právě v nesprávně zvoleném náhradním rodinném prostředí.“ (Hofrová V., Rotreklová E., Kritická místa v systému NRP a možnosti změny In *Aktuální otázky NRP*. 2008)

6. Finanční podpora pěstounských rodin

6.1 Dávky státní sociální podpory

Finanční podporu pěstounských rodin upravuje zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Pěstounské dávky může čerpat pěstoun, osoba, která má svěřené dítě do předpěstounské péče, ale také soudem ustanovený poručník, který osobně pečuje o svěřené dítě. Pěstoun a dítě svěřené do jeho péče mohou vedle pěstounských dávek za splnění zákonem předepsaných podmínek čerpat další dávky státní sociální podpory (dále dávky SSP). Uvedme alespoň některé: přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení.

Dávkami pěstounské péče podle výše jmenovaného zákona jsou:

- příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- odměna pěstouna,
- příspěvek při převzetí dítěte,
- příspěvek na zakoupení motorového vozidla.

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nárok nezletilé dítě, které je svěřeno do pěstounské péče a dále nezaopatřené dítě do 26 let, které po dovršení zletilosti trvale žije a podílí se na úhradě svých nákladů na své potřeby s osobou, která byla do dosažení jeho zletilosti jeho pěstounem. Na tuto dávku má také nárok zaopatřené nezletilé dítě do dovršení jeho zletilosti. Výše této dávky pro nezaopatřené dítě je 2,3 násobku částky životního minima dítěte. Pro zaopatřené, ale doposud nezletilé dítě je výše této dávky stanovena jako 1,4 násobku životního minima dítěte. Zákon stanoví odlišnou výši této dávky z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu dítěte. V případě, že je dítě umístěno do ústavní péče, kde je mu poskytnuto ubytování, ošacení a strava, příspěvek na úhradu potřeb dítěte nenáleží. Je-li dítě poživitelem sirotčího důchodu, který je nižší než příspěvek na úhradu potřeb dítěte, náleží příspěvek ve výši rozdílu dávek.

Odměna pěstouna

Odměna pěstouna je dávka za výkon pěstounské péče. Náleží osobě, které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče. Dávka náleží do zletilosti dítěte a dále po dobu, po kterou má dítě nárok na úhradu potřeb dítěte. Pěstoun má na tuto dávku nárok i v případě, že dítě úhradu potřeb dítěte nečerpá jen z důvodu, že je poživitelem sirotčího důchodu, jehož výše je stejná nebo vyšší než uvedený příspěvek. Při společné pěstounské péči manželů náleží odměna pěstouna jen jednou. Tato dávka se vyplácí měsíčně. Výše odměny pěstouna činí za každé svěřené dítě do pěstounské péče součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 1,00.

Odměna pěstouna ve zvláštních případech

Odměna pěstouna ve zvláštních případech náleží osobě, která pečuje alespoň o tři děti, které má svěřeny do pěstounské péče. Také má nárok na tuto odměnu pěstoun, pečující o jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost), ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost) podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Základní výše této dávky činí součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 5,50 na jedno až tři děti v osobní péči. Uvedená odměna se zvyšuje za každé další dítě, o které pěstoun pečuje koeficientem 0,50 a při péči o zdravotně postižené dítě nebo vyžadující mimořádnou individuální péči koeficientem 0,75. Tato odměna se posuzuje jako plat, veškeré odvody ze mzdy odvádí za tyto pěstouny příslušný úřad práce. Pro vznik nároku na tuto odměnu a její výplatu musí pěstoun po celý kalendářní měsíc splňovat následující podmínky: nesmí být výdělečně činný, nemocenské dávky nesmí čerpat déle než jeden měsíc a po celý měsíc musí splňovat výše uvedené podmínky spojené s péčí o děti.

Pěstoun, který vykonává **pěstounskou péči v zařízeních pro výkon pěstounské péče**, dostává za výkon této pěstounské péče odměnu. Tato odměna pěstouna je poskytována podle § 45 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Rovněž i tato odměna se podle § 46 výše uvedeného zákona posuzuje jako plat, odvody ze mzdy odvádí zřizovatel zařízení. Nejedná se tedy o dávku vyplácenou z finančních prostředků státní sociální podpory.

Příspěvek při převzetí dítěte

Stát touto dávkou poskytuje jednorázový příspěvek na nákup potřebných věcí pro dítě, které přichází obvykle z ústavní péče. Na tuto dávku má nárok pěstoun, který na základě soudního rozhodnutí převzal dítě do pěstounské péče. Nárok na dávku vzniká dnem převzetí. Příspěvek činí 8, 9 nebo 10 tisíc Kč podle věku dítěte.

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla

Nárok na tuto dávku má pěstoun, který má v pěstounské péči alespoň čtyři děti. Dávka se poskytuje ve výši 70% pořizovací ceny vozidla nebo opravy, nejvýše však ve výši 100 000,- Kč. Součet všech těchto příspěvků nesmí během posledních deseti let přede dnem podání žádosti překročit částku 200 000,- Kč. Pěstoun nesmí vozidlo používat k výdělečné činnosti. Po dobu pěti let nesmí vozidlo prodat, darovat nebo používat k výdělečné činnosti nebo ukončit pěstounskou péči. V případě porušení podmínek, které mu ukládá zákon, je pěstoun povinen vrátit poměrnou část příspěvku. Poměrná část dávky se nevrací v případě, že k datu podání žádosti měl v péči alespoň čtyři děti a následně se počet dětí snížil. V případě ukončení výkonu pěstounské péče ze závažných zdravotních důvodů se poměrná část dávky rovněž nevrací. (Břeská N., a kol., *Státní sociální podpora s komentářem a příklady*. 2008)

6.2 Pomoc v hmotné nouzi

Může nastat situace, kdy se i pěstounská rodina dostane do situace, kdy na pokrytí nákladů na domácnost a základních životních potřeb všech členů domácnosti nebo v případě mimořádných událostí (povodeň, požár) nemá dostatek finančních prostředků. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů umožňuje čerpání tří dávek, kterými jsou: **příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc**. Tyto dávky se vypočítávají za použití platných částek životního a existenčního minima, které jsou stanoveny zákonem číslo 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

Částky životního minima v Kč za měsíc

- pro jednotlivce	3126
- pro první osobu v domácnosti	2880
- pro druhou a další osobu v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem	2600
- pro nezaopatřené děti ve věku	
- do 6 let	1600
- 6 až 15 let	1960
- 15 až 26 let (nezaopatřené)	2250

Částka existenčního minima v Kč za měsíc

- existenční minimum	2020
----------------------	------

Tuto pomoc využívají pěstouni, které je možné zařadit do individuální PP (prarodiče, příbuzní a jiné fyzické osoby). Někteří z těchto pěstounů v době přijetí dítěte do PP pečují o vlastní nezaopatřené děti. V případě, že pěstoun nebo jeho manžel přijdou o zaměstnání, pěstounské dávky a další dávky SSP ani podpora v nezaměstnanosti nemohou dostatečně a trvale pokrýt náklady na potřeby všech členů domácnosti. Stát touto formou umožňuje pěstounům dočasně překlenout vzniklé finanční obtíže rodiny.

6.3 Dávky sociální péče pro osoby se zdravotním postižením

Pěstouni a také děti, které jsou v pěstounské péči, mají možnost z důvodu svého zdravotního postižení čerpat dávky sociální péče a další mimořádné výhody. Často se jedná o prarodiče, kteří z důvodu neočekávaných okolností pečují o svá vnoučata. Jsou také pěstouni, kteří jsou již ve věku, kdy vychovali vlastní děti, ale mají nadále potřebu o někoho pečovat. Často si vezmou do pěstounské péče dítě, které je zdravotně postižené. Bez zájmu těchto pěstounů by dítě poznalo jen život v ústavním zařízení. Jedná se o děti s postižením zraku, sluchu, pohybového aparátu nebo dalším postižením, které vyžaduje pravidelné sledování zdravotního stavu lékařem. Tyto děti mnohdy musí používat kompenzační pomůcky (naslouchadla, speciální psací stroje) nebo je nutná přestavba bytu. Při přiznání dávek sociální péče a mimořádných výhod se vychází z posudku zdravotního stavu posuzované osoby. Lékařská posudková služba vypracuje posouzení zdravotního stavu. O toto posouzení žádá úřad, který o dávce rozhoduje.

Podmínky, za kterých se poskytují dávky sociální péče pro osoby se zdravotním postižením, jsou upraveny vyhláškou MPSV ČR č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

Dávky sociální péče:

- jednorázové příspěvky na opatření zvláštních pomůcek
- příspěvek na úpravu bytu
- příspěvek na zakoupení, opravu, úpravu a provoz motorového vozidla
- příspěvek na individuální dopravu
- příspěvek na úhradu za užívání bezbariérového bytu
- příspěvek na úhradu za užívání garáže
- příspěvek úplně nebo prakticky nevidomým občanům.

Vedle dávek sociální péče se dále poskytují:

- mimořádné výhody I. - III. stupně zdravotního postižení
- bezúročné půjčky.

Zdroj: MPSV.CZ: Zdravotní postižení. <http://www.mpsv.cz/cs/8>, cit. 1.4.2010

6.4 Sociální pojištění - důchodové a nemocenské pojištění

Nárok na přiznání a výplatu starobního důchodu má podle platného zákona č.155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, pojištěnec za předpokladu, že splnil veškeré podmínky, které ukládá tento zákon. Jedná se především o splnění podmínky dosažení důchodového věku a k datu nároku na důchod musí získat předepsanou dobu pojištění. Tento zákon také upravuje podmínky pro získání nároku na výplatu předčasného starobního důchodu, invalidního a sirotčího důchodu.

Dne 1. ledna 2009 nabyl účinnosti zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Účelem nemocenského pojištění je finančně zabezpečit občany v době nemoci nebo mateřství. Aby tyto dávky mohl občan čerpat, musí po určité období odvádět pojistné. Některé osoby jsou povinny odvádět pojistné přímo ze zákona, jiné ne.

Povinně jsou nemocensky pojištěni pouze ti pěstouni, kteří pobírají odměnu pěstouna ve zvláštních případech a pěstouni, kteří vykonávají pěstounskou péči v zařízeních pro výkon pěstounské péče. Jejich odměny jsou pro tyto účely posuzovány jako plat. Pěstouni, kteří pobírají „klasickou“ odměnu pěstouna a mají svěřeny do péče pouze dvě děti a zároveň nemají svěřeno dítě, které by bylo osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II, III nebo IV, z titulu pěstounství nejsou nemocensky pojištěni. Za pěstouny, kteří pobírají odměnu pěstouna ve zvláštních případech, odvádí toto pojistné správě sociálního zabezpečení úřad práce. Za pěstouny, kteří vykonávají pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče, odvádí pojistné zřizovatel tohoto zařízení. (Sdružení pěstounských rodin, *Průvodce NRP*. 1/2009)

6.5 Sociální služby

Sociální služby jsou upraveny zákonem 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Sociální služby poskytují obce, kraje, nestátní neziskové organizace a fyzické osoby, a to jako služby ambulantní, pobytové nebo terénní. Podle tohoto zákona je možné využívat těchto sociálních služeb: Sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence.

Sociální poradenství - je poskytováno osobám, které se dočasně nacházejí v tíživé životní a sociální situaci. Pěstouni mohou využít především odborné sociální poradenství, které se mimo jiné zaměřuje na pomoc rodinám a sociálně-právnímu poradenství osobám se zdravotním postižením.

Služby sociální péče - jsou poskytovány prostřednictvím zařízení, ambulantně nebo jako terénní služby v bytě osoby, která vyžaduje péči. Pěstoun těchto služeb může využívat především při péči o zdravotně postižené dítě. Jde například o službu osobní asistence při doprovázení dítěte do základní školy a případně dalších sjednaných služeb. Dále může využívat pro zdravotně postižené dítě pečovatelskou službu.

Služby sociální prevence - napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení. Z mnoha poskytovaných služeb je možné například uvést služby rané péče. Tato služba je určena pro rodiče a dítě do 7 let, které je zdravotně postižené a také pokud je jeho vývoj ohrožen nepříznivou sociální situací. Domy na půl cesty využívají děti, které odejdou po dovršení

zletilosti z pěstounské péče nebo jiného zařízení. Dítěti je zde poskytnuto dočasné ubytování a další služby, nejdéle však do 26 let.

6.6 Dílčí závěr

Pěstouni mají nárok za výkon PP na finanční ocenění. Podle zákona 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, mohou po svěřeni dítěte do předpěstounské nebo pěstounské péče uplatnit nárok na pěstounské dávky, které vyplácí příslušný úřad práce. Jedná se o tyto dávky SSP:

- **příspěvek při převzetí dítěte** - tato dávka slouží k pokrytí počátečních nákladů při převzetí dítěte do pěstounské péče
- **odměna pěstouna** - jedná se o dávku, která vyjadřuje finanční ocenění za výkon pěstounské péče. Podle výše jmenovaného zákona na tuto dávku nemá nárok pěstoun, který pečuje o děti v zařízení pro výkon PP. Odměna pěstouna je tedy podle ZOSPOD posuzována jako plat a je vyplácena po odpočtu daně zřizovatelem zařízení.
- **odměna pěstouna ve zvláštních případech** - tato dávka náleží osobě, která pečuje alespoň o tři děti nebo o dítě se zdravotním postižením ve stupni II – IV podle zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Tato dávka se posuzuje jako plat a úřad práce z tohoto příjmu odvádí povinné daňové odvody.
- **úhrada potřeb dítěte** - tato dávka náleží dítěti, které je v PP. Pokud má dítě nárok na výplatu sirotčího důchodu, vyplácí se tato dávka pouze ve výši rozdílu důchodu a této dávky.
- **příspěvek na zakoupení motorového vozidla** - při péči nejméně o čtyři děti může pěstoun požádat o tuto dávku, kterou je možné využít i na úhradu opravy vozidla.

Pěstoun může dále čerpat další dávky SSP, kterými jsou - rodičovský příspěvek, přídavek na dítě nebo příspěvek na bydlení.

Dávky pomoci v hmotné nouzi jsou určeny na pokrytí nákladů na domácnost a základních životních potřeb. Nárok a výplatu těchto dávek upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o tyto dávky: **příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc.** Žádosti o dávky pomoci v hmotné nouzi se podávají na sociálních odborech pověřených obecních úřadů podle místa trvalého pobytu občana. Pěstoun má možnost požádat o tyto dávky za předpokladu, že celkový příjem všech členů domácnosti poklesne pod hranici životního minima.

Pěstoun má možnost využívat **dávek sociální péče**, které jsou určeny pro občany se zdravotním postižením. O tyto dávky může požádat na obecním úřadu obce s rozšířenou působností, některé dávky spadají do kompetence pověřených obecních úřadů. Jedná se o jednorázový příspěvek na kompenzační pomůcky, příspěvek na úpravu bytu, příspěvek pro nevidomé občany a další dávky. Pro pěstouny, kteří mají v péči zdravotně postižené děti, by bylo financování zdravotních pomůcek pouze z vlastních finančních prostředků velmi náročné. Pěstoun také může využívat **sociální služby**, které poskytují obce, kraje, nestátní neziskové organizace a fyzické osoby. Jedná se o sociální poradenství, sociální péči a služby sociální prevence.

7. Srovnání pěstounské péče kolektivní a individuální

Finanční podpora pěstounských rodin a sociální služby

Pěstouni, kteří patří do skupiny individuální pěstounské péče (prarodiče, jiní příbuzní a ostatní osoby, které pečují o děti svěřené do PP), mají nárok na čerpání dávek SSP - porodné, přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení a dávky pěstounské péče, kterými jsou: příspěvek při převzetí dítěte, odměna pěstouna nebo odměna pěstouna ve zvláštních případech, úhrada potřeb dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Tyto dávky se vyplácí jen za splnění podmínek, které jsou upraveny ZO SSP. Čerpání pěstounských dávek nevyklučuje možnost výkonu zaměstnání pěstouna. Tato možnost je jen omezena při péči o zdravotně postižené dítě, kdy pěstoun pobírá odměnu pěstouna ve zvláštních případech. Tyto rodiny také využívají dávek sociální péče a sociálních služeb. Pěstoun může využít poradenskou službu psychologa, lékaře nebo speciálního pedagoga, kterou však musí vyhledat sám. Další sociální služby poskytují obce, kraje, nestátní neziskové organizace nebo fyzické osoby. Veškeré náklady na domácnost si hradí pěstoun v plném rozsahu. Pro částečné pokrytí nákladů může požádat o dávku SSP příspěvek na bydlení, jsou-li splněny podmínky pro výplatu této dávky. O dávku příspěvek na živobytí nebo doplatek na bydlení může požádat jen za předpokladu, že příjem jeho rodiny poklesne pod hranici životního minima.

Pěstouni, kteří vykonávají PP v zařízení pro výkon PP a v SOS dětských vesničkách, mají možnost čerpat také dávky SSP. Nečerpají dávku příspěvek na bydlení a odměnu pěstouna podle ZO SSP. Zřizovatel zařízení sepisuje podle ZOSPOD s pěstounem nebo matkou-pěstounkou dohodu na výkon PP v zařízení. Touto dohodou se pěstoun nestává zaměstnancem zařízení. Zřizovatel zařízení vyplácí pěstounům za výkon PP odměnu pěstouna, která se posuzuje jako plat. Tento příjem má pěstoun v zařízení stabilní, porovnáme-li zdroj příjmu pěstouna, který čerpá pouze odměnu pěstouna dle ZO SSP. Podle ZOSPOD se podílí pěstoun a zřizovatel zařízení na úhradě nákladů na domácnost, tyto podmínky uvede zřizovatel v dohodě o výkonu pěstounské péče. Do SOS dětských vesniček jsou přijímány děti se zdravotním postižením jen v takovém rozsahu, kterým je schopna matka-pěstounka zajistit přiměřenou péči. Pro tento účel může využít poradenskou pomoc ředitele zařízení, lékaře nebo psychologa.

Zajištění výchovy dětí umístěných v pěstounské péči

Pokud je dítě umístěno do individuální pěstounské péče (péče prarodičů, příbuzných a jiných osob), navštěvuje základní školu v místě pobytu, kde s pěstounem žije. Další vzdělání záleží na školním prospěchu dítěte. Před nástupem dítěte do základní školy je nutné u některých dětí zvážit odklad školní docházky. Důležitá je také výchova a péče v náhradním rodinném prostředí. Většina dětí si přináší do náhradní rodiny z biologické rodiny nebo ústavního zařízení negativní vzpomínky. Přístup pěstounů k dítěti musí být citlivý, pěstoun nemůže očekávat od dítěte školní výsledky, kterých dítě není schopno dosáhnout. Pokud dítě žije v PP prarodičů nebo příbuzných je předpoklad, že se rychleji vyrovná se změnou rodinného prostředí.

Do kolektivní pěstounské péče přichází děti z dětských domovů nebo jiných ústavních zařízení. Děti navštěvují základní školu v místě sídla zařízení pro výkon pěstounské péče. Také u těchto dětí je vhodné zvážit odklad školní docházky. Děti, které vyrůstají v zařízení pro výkon PP v rodinném prostředí, kde je výchova a péče o děti zajištěna manželským párem, je předpoklad, že budou lépe připraveni na vstup do života. V SOS dětských vesničkách zajišťují péči o děti matky-pěstounky. Dětem zde chybí mužský vzor. Některé děti jsou méně samostatné a po ukončení základní školní docházky musí zvážit, zda budou nadále žít a navštěvovat střední školu v nejbližším okolí. Pedagog a psycholog SOS dětské vesničky zajišťují dětem poradenskou činnost pro volbu povolání. Děti, které jsou sociálně zralé, mají možnost studovat ve vzdálenějších městech. SOS dětská vesnička Chvalčov využívá k internátnímu pobytu dětí služby Komunity mládeže v Brně. Tyto služby děti využívají pouze ve všední dny, na víkendy se vrací k matce-pěstounce.

Rozdíly v umístění dětí do pěstounské péče

Do individuální PP jsou umístěvány děti, o které pečují prarodiče, příbuzní nebo cizí osoby. Ne však každá tato volba PP se vydaří. Prarodiče často zahrnují děti nadměrnou péčí a láskou. Děti jim však tuto péči mnohdy nejsou ochotny oplatit. Dospívající děti se jim za jejich péči odvděčí tím, že ukončí předčasně studium a odstěhují se k biologickým rodičům. Opakem jsou pěstounské rodiny, kdy prarodiče navazují na dobré základy rodičů (v případech úmrtí rodičů). Děti dosahují dobrých školních výsledků a nemají problémy se vstupem do samostatného života. Obdobně je tomu tak v případě péče o dítě jinými příbuznými. Do klasické pěstounské péče jsou svěřovány děti se zdravotním postižením a děti jiného etnika,

kteří do těchto rodin přichází z ústavních zařízení. Tato péče je velmi náročná a vyžaduje velkou trpělivost ze strany pěstounů. V některých případech se tato forma PP vyznačuje větším počtem dětí, které jsou svěřeny do této péče. Někdy jde spíše o kvantitu dětí v péči, nikoliv o kvalitu pěstounské péče. Svůj podíl na velkém počtu dětí v některých pěstounských rodinách je nutno přičíst i pracovnícím OSPOD.

Kolektivní PP se vyznačuje větším počtem dětí, které jsou svěřovány do této formy pěstounské péče. Ve většině případů se jedná o početnější sourozenecké skupiny a děti jiného etnika. Snahou je, aby sourozenci nadále žili společně v náhradní rodině, pokud tuto péči nemůže zajistit biologická rodina. Pro početnější sourozenecké skupiny je tato forma pěstounské péče vhodnější.

Shrnutí

Finanční odměna pěstounů individuální a kolektivní PP je přiměřená. U individuální PP má pěstoun možnost dalšího příjmu. V případě péče o zdravotně postižené dítě jsou náklady vyšší, které je možné částečně pokrýt dávkami sociální péče. Náklady na domácnost si pěstoun v individuální PP hradí v plném rozsahu, k částečnému krytí nákladů může požádat o příspěvek na bydlení podle ZO SSP. Pěstouni, kteří pečují o děti v zařízení pro výkon PP, se podílí na úhradě nákladů na domácnost na základě dohody, kterou sepsávají se zřizovatelem zařízení.

Docházka dětí do základní školy probíhá v obou formách PP stejným způsobem. Děti navštěvují základní školu v místě svého pobytu. V obou případech je vhodné před nástupem do základní školy požádat o posouzení školní zralosti dítěte. Další studium na střední škole je závislé na školním prospěchu dítěte. Děti z SOS dětské vesničky Chvalčov mají možnost využít služeb Komunity mládeže v Brně. Toto zařízení zajišťuje internátní ubytování pro děti, které studují v Brně.

Rozdíly v umístění dětí do PP jsou značné. Prarodiče a příbuzní pečují ve většině případů o jedno nebo dvě děti. Počty dětí v klasické PP jsou někdy stejné nebo vyšší než počty dětí, které jsou umístěny do kolektivní PP. Do klasické pěstounské péče jsou svěřovány také děti se zdravotním postižením a děti jiného etnika. Do zařízení pro výkon PP a do SOS dětských vesniček jsou svěřovány větší sourozenecké skupiny a děti jiného etnika. Snahou je, aby sourozenci vyrůstali ve společné náhradní rodině.

II. Praktická část

8. Rozhovory

8.1 Rozhovor s ředitelem SOS dětské vesničky Chvalčov

1. otázka

Kolik je v současné době v SOS dětské vesničce Chvalčov umístěno dětí v pěstounské péči (jejich věk, počet romských dětí a dětí cizinců, kolik je zdravotně postižených dětí)?

Odpověď:

V SOS dětské vesničce Chvalčov je 37 dětí v pěstounské péči. Z tohoto počtu 3 děti dojíždějí na Komunitu mládeže do Brna. Děti jsou ve věku 1 až 18 let. Romských dětí je asi nadpoloviční většina, ale tyto počty nevidujeme. Všichni mají občanství ČR. Zdravotně postižené děti v současné době v SOS dětské vesničce nejsou.

2. otázka

Jaký je v současné době způsob odměňování matek-pěstounek? Četla jsem, že je snaha pěstounů, kteří vykonávají pěstounskou péči v zařízeních pro výkon pěstounské péče o financování této péče pouze z prostředků dávek státní sociální podpory.

Odpověď:

Sdružení SOS dětských vesniček sepisuje s matkou-pěstounkou dohodu o výkonu této práce. Způsob odměňování pěstounek je řešen podle ZOSPOD. Zákoník práce tuto problematiku neřeší. Pěstounky v SOS dětské vesničce rozhodně nežadají žádnou změnu už proto, že oproti individuálním pěstounům jejich plat neklesá se snižujícím se počtem dětí (tak, jak to předkládá zákon).

3. otázka

Jak je zajištěna docházka dětí do základních a středních škol?

Odpověď:

Docházka dětí do škol je zajišťována úplně stejně jako v individuální pěstounské péči či v běžné rodině. U středních škol odborný tým vesničky (psycholog, pedagog, ředitel) napomáhají pěstounce a dítěti s výběrem povolání. Pěstounka může využít služeb Komunity mládeže (internátu Sdružení, které poskytuje podporu dospívajícím v době studia a v osamostatňování).

4. otázka

Dočetla jsem se, že v SOS dětské vesničky Chvalčov jsou matky-pěstounky a také manželský pár, který pečuje o děti. Kdo přišel s touto myšlenkou a jak se osvědčila?

Odpověď:

Ano, od roku 2008 máme také manželský pár. Těžko říct, kdo přišel s touto myšlenkou. Je však pravda, že osobně jsem tuto možnost podporoval velmi dlouho. Dlouho také byly překážkou této možnosti pravidla mezinárodní organizace, jíž jsme členem (SOS Kinderdorf International), která se však postupem času změnila. Hodnocení je zatím veskrze pozitivní.

5. otázka

Jaká je úloha sociální pracovníce, lékaře, psychologa, sociálního pedagoga v SOS dětské vesničky Chvalčov?

Odpověď:

V dětské vesničky pracuje ze zmíněných pozic psycholog a pedagog. Pozice sociální pracovníce byla zrušena, neboť se neosvědčila. Kontakt s úřady (častější především v době nástupu pěstounky a příjmu dětí) bez problémů zvládá s pěstounkami řešit sekretářka dětské vesničky, případně ředitel. Psycholog je odborným poradcem ředitele a pěstounek. Vyšetřuje děti, provádí konzultační a poradenskou činnost v jednotlivých rodinách (jak ve směru k dětem a výchově, tak v případě zájmu i v osobních problémech pěstounek), podílí se na výběru vhodných pěstounek, dětí. Radí pedagogovi s nastavením vhodných aktivit pro děti. Pedagog se zabývá přímou prací s dětmi, vede volnočasové aktivity, zájmové kroužky, pomáhá s doučováním dětí a je pěstounce odbornou podporou v oblasti výchovy. Po konzultaci s pěstounkou a psychologem nastavuje systém přímé práce s dětmi tak, aby byl co nejlépe zaměřen na rozvíjení jejich schopnosti, případně na redukci či odstranění případných patologických forem jednání. Pedagogický tým dětské vesničky sestavuje individuální plán rozvoje (každoročně je přehodnocován) každého dítěte, v němž pěstounce napomáhá zaměřit se na důkladnější poznání schopností dítěte a jeho další rozvoj do budoucna.

8.2 Rozhovor se sociální pracovnící OSPOD obecního úřadu obce s rozšířenou působností

1. otázka

Jsou pěstouni dostatečně odměňováni?

Odpověď:

Finanční podpora pěstounů je dostatečná. Morálně však nejsou za svou prospěšnou práci ohodnoceni. Řada lidí si myslí, že pěstounskou péči vykonávají pěstouni pouze pro peníze.

2. otázka

Domníváte se, že je nutná příprava pěstounů před přijetím dítěte do pěstounské péče?

Odpověď:

Z mého pohledu je nutná a současný rozsah přípravy je dostačující.

3. otázka

Domníváte se, že je nutné psychologické vyšetření budoucích pěstounů?

Odpověď:

Pro výkon pěstounské péče je psychologické vyšetření budoucích pěstounů velmi důležité. Mělo by se provádět velmi pečlivě a zodpovědně.

4. otázka

Je v současné době více žadatelů o osvojení nebo o pěstounskou péči?

Odpověď

Nadále převažuje počet žadatelů o osvojení dítěte. Zdravých dětí je však málo. Postižených dětí nebo romských dětí je v evidenci více. Je také více dětí, které jsou evidovány jako vhodné děti pro umístění do pěstounské péče.

5. otázka

Co je rozhodujícím faktorem lidí, že se rozhodnou přijmout dítě do pěstounské péče?

Odpověď:

Především to, že nemohou mít vlastní dítě. Někdy se jedná o náboženské hledisko, chtějí dát dětem nový domov a chtějí se o ně starat.

6. otázka

Je vhodné, aby se biologičtí rodiče setkávali se svými dětmi, které jsou svěřeny do pěstounské péče?

Odpověď

Každý případ je jiný a je nutné na každou rodinu pohlížet individuálně. Někdy je velmi prospěšné pro obě strany, aby se setkávaly. V některých případech setkávání biologických rodičů a dětí není možné doporučit.

8.3 Příběh Jenička a Mařenky

Jako bezdětní manželé jsme v roce 2001 požádali o svěřeni dítěte do náhradní rodinné péče. Měli jsme zájem o osvojení. Protože jsem znala správní řád a zákony, které se týkaly adopce a pěstounské péče, neměli jsme při dotazování problémy, pracovníci OSPOD nám odpověděli na vše, co jsme chtěli vědět. Příprava a čekání na to, pro které dítě budeme vhodnými adepty, byla dlouhá. Od podání žádosti do přijetí dítěte do rodiny to byly čtyři dlouhé roky. Mnohdy záleží na tom, jak dobře umí sociální pracovníce na poradním sboru, kde se rozhoduje o přidělení dětí do NRP, za své klienty zabojovat. Tedy za rodiny, které patří do její kompetence. Za dobu čekání na dítě se na krajském úřadu vyměnilo na OSPOD několik sociálních pracovníc. Pokud rodina žádá zdravé dítě, je situace dost nepříznivá, čeká se velmi dlouho. U pěstounských dětí je to zase ta skutečnost, že práva rodičů jsou ze zákona dost velká a někteří rodiče nejsou ochotni s pěstounskou rodinou spolupracovat.

Sociální pracovníce nám jednoho dne ukázala fotografii chlapečka a dala nám možnost nahlédnout do zdravotní dokumentace. Chlapec v 18 měsících nechodil a předpokládalo se u něj závažné zdravotní postižení pohybového aparátu a dětská mozková obrna (dále DMO). Z tohoto důvodu byl chlapec doporučen pouze do pěstounské péče. Tehdy nás při našem rozhodování podpořila sociální pracovníce krajského úřadu a ředitelka dětského centra, která nám řekla, že to není tak strašné, jak se nám to jeví z „papírů“ a že v rodinném prostředí se může všechno upravit. Měla pravdu. Jeníček je s námi od listopadu 2004 a v současné době nejen chodí, ale i běhá, cvičí a moc rád tancuje. DMO se zatím nijak neprojevila. V květnu 2005 bylo i soudně potvrzeno nezrušitelné osvojení Jenička.

V tuto dobu jsme již měli podanou novou žádost na svěřeni dalšího dítěte do naší péče. Přáli jsme si s manželem, aby to bylo co nejdříve. Souhlasili jsme s lehčí smyslovou vadou

dítěte a s alergiemi. V únoru se nám ozvala sociální pracovnice krajského úřadu s nabídkou děvčátka ve věku 3,5 let s těžkou vadou sluchu, opožděným vývojem a s dalšími zdravotními problémy. S manželem jsme se rozhodli, že přijmeme toto dítě do rodiny. Koncem února jsme se jeli na Mařenku podívat. Byla droboučká, úzkostná a bála se nás. Na druhou návštěvu jel s námi i Jeníček. Od března 2006 máme Mařenku v pěstounské péči. Novou přípravu na přijetí dítěte do pěstounské péče jsme již nedělali, protože nás prověřovali při přijetí Jeníčka.

Ze zdravotní dokumentace bylo možné vyčíst, že se Mařenka narodila doma ve 26 týdnu těhotenství s nízkou porodní váhou a výškou. Od narození byla pod lékařským dohledem. Po přijetí do pěstounské péče udělala velký pokrok. V současné době je Mařence 7,5 roku, máme jí tedy v péči čtyři roky. Nosí sluchadla. Má diagnostikovanou oboustrannou sluchovou vadu v kombinaci s mentálním postižením. Je sledována na foniatrii (sluch), endokrinologii (růst), alergologii (astma a atopický ekzém) a neurologii. Pravidelně s ní docházíme na lékařská vyšetření a jezdíme do lázní. Mařenka je nyní veselé děvčátko, které se zapojuje do běžného života. Od září letošního roku bude navštěvovat 1. třídu základní školy pro děti se sluchovou vadou a kombinovanými vadami.

Závěr

Pěstounská péče je jedna z forem náhradní rodinné péče. Úkolem této péče je zajistit důstojný život dětem, které nemohou žít v biologické rodině. Tyto děti však nemohou být dány do osvojení, protože biologičtí rodiče nedali k osvojení souhlas.

Historie pěstounské péče sahá do dávné minulosti. Děti, které byly odkládány do sirotčinců nebo jiných zařízení, byly vychovávány v těchto zařízeních nebo dávány do výchovy ženám, které měly zájem o děti pečovat, protože neměly vlastní dítě nebo o ně pečovaly za úplatu. V padesátých letech minulého století byly všechny formy pěstounské péče zrušeny. O děti mohli pečovat pouze příbuzní na základě dohody. Toto rozhodnutí (zrušení pěstounské péče) se časem ukázalo jako unáhlené a v sedmdesátých letech minulého století byla pěstounská péče opět obnovena. Novodobá historie pěstounské péče sahá do doby, kdy byl schválen zákon o pěstounské péči. Ten byl nahrazen zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. V současné době rozeznáváme **pěstounskou péči individuální**, kterou vykonávají prarodiče, jiní příbuzní a ostatní fyzické osoby. Dále rozeznáváme **pěstounskou péči kolektivní**, která je vykonávána v zařízeních pro výkon pěstounské péče a v SOS dětských vesničkách.

Do pěstounské péče jsou umísťovány děti, kde rodina přestala plnit svou pečovatelskou, ochrannou a výchovnou funkci. V dnešní době jsou rodiny nestabilní. Často jsou svěřovány do pěstounské péče děti, které byly v minulosti týrané a sociálně zanedbané.

Mezi další formy náhradní rodinné péče patří osvojení, které je nejvyšší formou NRP. Osvojení rozeznáváme zrušitelné a nezrušitelné. Osvojením se stává osvojitel zákonným zástupcem a osvojenec získává práva biologického dítěte. Další formou je poručenská péče. O tuto formu péče žádají především prarodiče a také pěstouni.

Žadatel o pěstounskou péči požádá obecní úřad obce s rozšířenou působností o zprostředkování pěstounské péče. Po vyplnění žádosti a doložení dalších náležitostí je zaslána dokumentace ke krajskému úřadu. Po provedení lékařského vyšetření posudkových lékařem krajského úřadu, psychologického vyšetření a vykonání odborné přípravy je zařazen žadatel do evidence vhodných osob pro výkon pěstounské péče. Následuje doba čekání na svěření dítěte do pěstounské péče. O svěření dítěte do pěstounské péče rozhoduje soud. Za výkon pěstounské péče má pěstoun nárok čerpat dávky pěstounské péče. Ty jsou

poskytovány podle ZO SSP. Z důvodu péče o zdravotně postižené dítě může pěstoun čerpat i dávky sociální péče a využívat sociální služby.

Srovnáme-li pěstounskou péči individuální a kolektivní, nalezneme na každé této formě klady i zápory. Individuální pěstounská péče zajišťuje péči v rodinách prarodiči, příbuznými osobami a ostatními fyzickými osobami. Pěstoun může mít při výkonu této péče příjem za předpokladu, že nečerpá odměnu pěstouna ve zvláštních případech. Pokud je dítě v péči prarodičů nebo příbuzných, je větší pravděpodobnost, že tato péče bude kvalitnější. Není to však vždy pravidlem. Klasickou pěstounskou péči vykonávají manželské páry nebo jednotlivci, kteří nejsou v příbuzenském vztahu s dítětem. Pro dítě je vždy důležité, aby výchova a péče byla k jeho prospěchu.

Kolektivní pěstounská péče je vykonávána v zařízení pro výkon pěstounské péče, kde tuto činnost vykonává manželský pár nebo fyzická osoba. Kolektivní PP je dále vykonávána v SOS dětských vesničkách. Tuto činnost zde vykonávají matky- pěstounky. V obou případech je za tuto PP poskytována odměna pěstouna, která je posuzována jako plat. Kolektivní PP je určena pro větší sourozenecké skupiny nebo děti jiného etnika.

Podle mého názoru jsou obě formy pěstounské péče prospěšné. Doposud se nenašla jiná forma péče, která by nahradila biologickou rodinu, pokud dítě není právně volné. Z pedagogického hlediska je zajištěna výchova a zdárný vývoj dítěte v obou formách této pěstounské péče. V současné době se však ozývají hlasy, aby byla kolektivní forma pěstounské péče zrušena. Nejsou však vytvořena žádná jiná alternativní řešení. Pěstounská péče na přechodnou dobu není doposud dostatečně rozšířena a není dostatek rodin, které by byly ochotny přijmout každé dítě do pěstounské péče.

Resumé

Bakalářská práce na téma „Pěstounská péče kolektivní a individuální“ je rozdělena na část teoretickou a praktickou.

První kapitola se věnuje historii náhradní rodinné péče s přihlédnutím k vývoji pěstounské péče. Připomíná období, kdy byla tato forma náhradní rodinné péče rušena a znovu obnovována. Dále vymezuje období budování a rozvoj SOS dětských vesniček.

Druhá kapitola vymezuje pojem rodiny. Stručně pojednává o bezdětné rodině, úplné rodině a neúplné rodině.

Třetí kapitola se věnuje nejohroženějším skupinám dětí, které jsou svěřovány do pěstounské péče. Rozebírá problematiku romských dětí a dětí cizinců, dětí se zdravotním postižením a týraných dětí.

Čtvrtá kapitola je zaměřena na nejčastější formy náhradní rodinné péče. Podstatná část této kapitoly popisuje pěstounskou péči kolektivní a individuální.

Pátá kapitola řeší úlohu obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a krajských úřadů při zprostředkování, odborné přípravě žadatelů a svěřování dětí do pěstounské péče.

Šestá kapitola přináší přehled finanční podpory a služeb pěstounským rodinám. Popisuje jednotlivé dávky, o které může pěstoun požádat po přijetí dítěte do pěstounské péče. Stručně uvádí výčet dávek sociální péče, které jsou určeny pro občany se zdravotním postižením.

Sedmá kapitola stručně srovnává pěstounskou péči kolektivní a individuální v oblasti financování, výchovy dětí a umístování dětí do pěstounské péče.

V praktické části je uveden rozhovor s ředitelem SOS dětské vesničky Chvalčov a se sociální pracovnící OSPOD obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Praktická část je doplněna o příběh pěstounské rodiny.

Anotace

Bakalářská práce je věnována problematice pěstounské péče kolektivní a individuální. Stručně popisuje historický vývoj náhradní rodinné péče s přihlédnutím k pěstounské péči, která je jedna z forem náhradní rodinné péče. Krátce pojednává o významné úloze rodiny a dále o nejohroženějších skupinách dětí. Přibližuje jednotlivé formy náhradní rodinné péče. Podrobně popisuje pěstounskou péči, její zprostředkování a financování. Srovnává pěstounskou péči kolektivní a individuální. Součástí bakalářské práce jsou rozhovory s pracovníky z oblasti náhradní rodinné péče a příběh pěstounské rodiny.

Klíčová slova

Pěstoun, pěstounská péče kolektivní, pěstounská péče individuální, rodina, náhradní rodinná péče, matka-pěstounka, SOS dětská vesnička, sociálně-právní ochrana dětí, sociální pracovníce, odborná příprava, žadatel, dávky pěstounské péče.

Annotation

This bachelor work is focused on individual and collective foster care. Historical development of substitutive family care is described shortly with regard to foster care which is one of family care's forms. Briefly, the important rule of family is discussed as well as the most threatened groups of children. The work distinguished particular forms of substitutive family care. The foster care, including its funding and procurement, is described closely. The individual and collective foster care is compared. Parts of work are the interviews with social workers of substitutive family care area and a story of foster family.

Key words

Foster-father, collective foster care, individual foster care, family, substitutive family care, foster-mother, SOS Children village, social and legal children protection, social worker, special training, applicant, foster care Contributions.

Seznam použité literatury

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, 120 s., ISBN 80-7178-578-4

BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. 3. vyd. Bratislava: Public promotion, s.r.o., 2008, 251s., ISBN 978-80-969944-0-3

BŘESKÁ, N., BURDOVÁ, E., VRÁNOVÁ, L. *Státní sociální podpora s komentářem a příklady*. 12. aktualizované a doplněné vyd. Olomouc: Anag, 2008, 223 s., ISBN 978-80-7263-467-5

GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008, 144 s., ISBN 978-80-247-1788-3

KOLUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. 1. vyd. Praha: MPSV ČR, 1992, 140 s., ISBN 80-85529-01-7

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 216 s., ISBN 978-80-7367-383-3

MATĚJČEK, Z. *Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí*. 3. vyd. Jinočany: Nakladatelství H&H, 2001, 147 s., ISBN 80-86022-92-7

MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, 152 s., ISBN 80-7178-637-3

MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, 184 s., ISBN 80-7178-304-8

NAVRÁTIL, P. a kol. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 224 s., ISBN 80-7178-741-8

PLECITÝ, V. a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 140 s., ISBN 978-80-7380-139-7

RADVANOVÁ, S., KOLUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: SPN, 1980, 132 s.

ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, 144 s., ISBN 978-80-7367-318-5

TAXOVÁ, J. *Výchovné problémy dětských domovů*. 1. vyd. Praha: SPN, 1967, 152 s.,

ROTREKLOVÁ, E. a kol., *Aktuální otázky Náhradní rodinné péče. Sborník z VIII. celostátního semináře NRP, Brno, 1.-2.10.2008*. Brno: Triada-Poradenské centrum, 2008, 79 s., ISBN 978-80-254-3541-0

BOŤOVÁ, A. a kol., *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v ČR*. Brno: Triada-Poradenské centrum, 2008, 68 s., ISBN 978-80-254-3353-9

Průvodce náhradní rodinnou péčí, 1/2008, Sdružení pěstounských rodin

Průvodce náhradní rodinnou péčí, 1/2009, Sdružení pěstounských rodin

Průvodce nových rodičů, Sdružení pěstounských rodin, 2008

Internetové zdroje

Tisková zpráva z konference Sdružení SOS dětských vesniček ze dne 27.1.2010.,

Dostupné: <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/004/000724.pdf>, citováno dne 12.3.2010

SOS-dětské vesničky. Často kladené otázky. citováno dne 12.3.2010

Dostupné: <http://www.sos-vesnicky.cz/o-sdruzeni/faq/>,

SOS-dětské vesničky. Hledáme pěstouny. citováno dne 12.3.2010

Dostupné: <http://www.sos-vesnicky.cz/hledame-pestouny/>,

MPSV.CZ: Zprostředkování osvojení a pěstounské péče. citováno dne 24.2.2010

Dostupné: <http://www.mpsv.cz/cs/7298>,

MPSV.CZ: Zdravotní postižení. citováno dne 1.4.2010

Dostupné: <http://www.mpsv.cz/cs/8>,

Seznam příloh

Příloha č. 1. Přehled nejdůležitějších právních norem z oblasti NRP

Příloha č. 1. Přehled nejdůležitějších právních norem z oblasti NRP

Zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*

Usnesení Předsednictva ČNR č.2/1993 Sb., *o vyhlášení Listiny základních práv a svobod*

Zákon č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů*

Zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině, ve znění pozdějších předpisů*

Zákon č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů*

Zákon č. 99/1963 Sb., *občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů*

Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník – účinnost od 1. 1. 2010*

Zákon č. 141/1961 Sb., *o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů*

Zákon č. 218/2003 Sb., *o soudnictví ve věcech mládeže*

Zákon č. 200/1990 Sb., *o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů*

Zákon č. 221/2003 Sb., *o dočasné ochraně*

Zákon č. 110/2006 Sb., *o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů*

Zákon č. 108/2006 Sb., *o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů*

Zákon č. 117/1995 Sb., *o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů*

Zákon č. 111/2006 Sb., *o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů*

Zákon č. 500/2004 Sb., *správní řád, ve znění pozdějších předpisů*

Zákon č. 109/2002 Sb., *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*

Sdělení č. 104/1991 Sb., *o Úmluvě o právech dítěte*

Sdělení č. 45/2003 Sb.m.s., *o přijetí Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte o zapojení dětí do ozbrojených konfliktů*

Sdělení č. 43/2000 Sb., *o Úmluvě o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení*

Sdělení č. 132/2000 Sb.m.s., *o Evropské úmluvě o osvojení*

Sdělení č. 54/2001 Sb.m.s., *o přijetí Evropské smlouvy o výkonu práv dítěte*

Sdělení č. 209/1992 Sb., *o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod*

Doporučení RE 4 (1984) *o rodičovské zodpovědnosti*

Doporučení RE 6 (1987) *o pěstounských rodinách*

a další vnitrostátní předpisy, mezinárodní smlouvy, předpisy ES a doporučení, které jsou pro Českou republiku závazné.